

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտերմագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

ստեղծել և տարածել նյութը ցանկացած մեդիայով կամ կոդով
մեղմելով կամ օգտագործել անվա նյութը առերժեքում համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

551

Ս. Խ. Հ. Ս.

Հ. Ս. Խ. Հ.

ՊՐԱՅՄԱՆԵՐ ԲՈՒՈՂ ՅԵՐԿՐՆԵՐ, ՄԻԱՅՆԵՐ

Մ. ԵՆՎԱԼԴ

ՀՐԱՅՄԱՆԱ-ՀՐԱՉԳԱՅԻՆ

— ≡ ≡ ≡ Գ Ո Ր Ծ ≡ ≡ ≡ —

Փոխադրեց՝ Գ. ԿՈՒՐԱՆՅԱՆ

ՀՐԱՅՄԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Հայկական Խմբագրական-Հրատարակչական կոլեկտիվի, Կ. Կ. Բանակի Ռազմա-Հեղափոխական

Խոհեղին Կից

ՅԵՐԵՎԱՆ, 1924 թ.

150

مجلس اول

در تاریخ

روز پنجشنبه

در محل

Ս. Խ. Հ. Մ.

Հ. Ս. Խ. Հ.

ՊՐԱՆՏԱՐՆԵՐ ԲՈՒՈՐ ՅԵՐԿՐՆԵՐԻ, ՄԻԱՑԵՐԻ

Մ. ԵՆՎԱԼԴ

623.555

ՀՐԱՑԱՆԱ-ՀՐԱՉԳԱՅԻՆ

Գ Ո Ր Ծ

Փոխագրեց՝ Գ. ԿՈՒՐԱՆՅԱՆ

ՀՍՍՌ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ № 2
ՊԵՏԵՐԵՍՈՒԹՅԱՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Հայկական Խմբագրական—Հրատարակչական կոլե-
գիայի, Կ. Կ. Բանակի Ռազմա-Հեղափոխական

Խոհեղդին Կից

ՅԵՐԵՎԱՆ, 1924 թ.

Տպագրական Տրեստի 2-րդ տպարան
Յերեվան

Տիրաժ 1200. Պատվեր № 2575.

Ց Ա Ն Կ

	Եջ
Ա.Ռ.Ա.Ջ.Ա.Բ.Ա.Ն	5
ՅԵՐԿՈՒ ԽՈՍԻՔ	8
ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	10
Հրացանն այլ տեսակի զենքերի շարքում	10

ՄԱՍ I.

ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԱՅԻՆԻ ՀԱՄԱՐ

Հրացանաձգի մարտական պարտականու- թյունները	16
Գնդակի քույփի մասին	18
Հետազիծ (տրակտորիա)	18
Գնդակների խոսորումը	25
ա. Զենքից կախված պատճառները	25
բ. Յեղանակից կախված պատճառները	25
գ. Հրացանաձգից կախված պատճառները	28
դ. Գնդակների ցրումը	29

ԱՆՎՈՐՈՒԹՅԱՆ, ՄԱՐՏԱԿԱՆ ՀՐԱՋԳՈՒԹՅԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐ

Ընդհանուր կանոններ	35
Հրաձգության առանձնահատկությունները .	38
Հրաձգության առանձնահատկությունները գիշեր ժամանակ	42
Փամփուլների բանեցնելը յեվ լրացումը .	43

ՄԱՍ II.

ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՀՐԱՄԿԱԶՄԻ ՀԱՄԱՐ

Նախնական վորոշումներ	45
Հրացանային խմբական կրակի տեսակներ հիմունքները	46
Խմբական կրակը վարելու տեսակներ .	52
Ընդհանուր ցուցումներ	52
Մարտադաշտը դիտելը	53
Նշանի ընտրությունը	55
Հրացանածիգներին նշաններ ցույց տալը .	58
Նշանոցի բարձրությունը ընտրությունը .	59
Նշանառություն համար կետերի (ընազդե- րի) ընտրությունը	61
Կրակի տեսակի ընտրությունը	64
Կրակի տեղափոխությունը, դադարեցնելը յեվ ընդհատումը	66
Գիշերային հրաձգություն	67
Փամփուլառության լրացումը մարտում .	67
ԲԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ	69

ԱՌԱՋԱԲԱՆ

Հրատարակելով ներկա ռազմական առաջին գրքույկը, Կոլլեգիան ավելորդ չի համարում մի քանի խոսք ասել իր ապագա աշխատանքների յեւ գործի նշանակութեան մասին:

Կ. Կ. Բանակի Ռազմա-հեղափոխական Խորհուրդը, կենտրոնի հրահանգով, իրեն կից կազմակերպելով, Անդրկովկասյան մասշտաբով, յերեք հանրապետութիւնների Կոլլեգիաներ, վորոնց թվում յեւ Հայկական Խմբագրական-հրատարակչական Կոլլեգիա, տվել ե նրանց հատուկ իրաւունքներ յեւ ինքնուրույն գործունեութեան իրավասութիւն: Կոլլեգիայի անմիջական յեւ ուղղակի պարտականութիւնն ե թարգմանել գորական կարեւոր ու առաջնակարգ նշանակութիւն ունեցող գրքեր, մշակել հայերեն տերմինոլոգիա յեւ իր սանկցիան տալ գործամասերի յեւ գորհիմնարկների համար հայերեն լույս տեսած յեւ լույս տեսնուելիք հրատարակութիւնների համար:

Ս. Խ. Հանրապետութիւնների Միութեան Ռազմա-հեղափոխական Խորհուրդը, ճշտորեն գիտակցել ե, վոր Խորհրդային Միութեան բազմամիլիոն յեւ բազմալեզու պրոլետարների, մասնավորապես յեւ հայ պրոլետար մասսայի, կարմիր ռազմիկների մարտական դաստիարակութեան, հեղափոխականորեն կազմակերպելու յեւ գիտակից ու կուռ բանակ պատրաստելու

մեծ հաջողութիւնը ռազմական գործը մայրենի լեզ-
վով ուսուցանելու մեջ է:

Մենք, հայերս, յերկար դարեր շարունակ
ինքնուրույն պետական կյանք չենք ապրել յեւ չենք
ունեցել մեր սեփական կազմակերպված զորքը:
Պատմութեան մեջ յերբեմնակի գոյութիւնն ունեցած
հայկական զորքը ժամանակավոր կյանք է ունեցել,
կազմվել է ուտարների ազդեցութեան տակ յեւ կրել
է պարտիզանական բնույթ:

Այս է պատճառը, վոր հայ գրականութիւնը չի
մշակել յուրահատուկ ռազմական լեզու յեւ տերմինո-
լոգիա, իսկ մեզ հասած հատ ու կտոր ռազմական
բառերն ու տերմինները շատ դեպքերում իրանց ի-
մաստով չեն համապատասխանում ներկա տեխնի-
կայես զարգացած զորական նորույթների նշա-
նակութեանը: Հայ աշխատավոր մասսան—բան-
վորներն ու գյուղացիները—միայն այսօր, իրեն գոյու-
թեան պատմութեան ամբողջ ընթացքում, ապրում
է միտքինակ, ազատ, ինքնուրույն պետական կյանք:
Խմբագր.-Հրատ. Կոլլեգիան զգում է, վոր իր վրա
պարտք է դրված մի նոր գորական գրականութիւն
ստեղծելու դժվարին գործը: Սակայն անցյալում
ռազմական գրքերի ռուսերենից հայերեն կատարած
թարգմանութիւնների փորձերը ցույց են տվել, վոր
մեր լեզուն, իր նկունութեամբ յեւ ժողովրդական
բարբառների հարստութեամբ, հնարավորութիւնն պի-
տի տա հաղթահարելու ռազմական լեզու ու տեր-
մինոլոգիա մշակելու դժվարութեանը:

Հայ բանակայինն, իբրեւ հեղափոխական ռազ-
միկ, դաստիարակվելով յեւ սովորելով մայրենի
լեզվով, պիտի գիտակցորեն վերաբերվի դեպի իրեն
զինվորական պարտքը հանդեպ Ս. Խ. Հ. Միութեան

ու հայ պրոլետարիատի, յեւ իբրեւ հմուտ մարտիկ,
պիտի դուրս գա զենքը ձեռքին պաշտպանելու Հոկ-
տեմբերյան հեղափոխության նվաճումները բուրժու-
ազիայի դեմ:

Ահա այսպիսի հավատով ե, վոր մենք դիմում
ենք մեր գրական-հրատարակչական աշխատանքնե-
րին, հուսալով, վոր մեր ավագ յեւ կրտսեր գիտակ
ընկերներն իրանց վերաբերմունքով ու խորհուրդնե-
րով ընդառաջ կգնան մեզ, մեր գործն աջողությամբ
պսակելու համար:

Հայկ. Խմբագր.-Հրատ. Կոլլեգիա

ՅԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ

Հեղինակը իր „Ружейно-Стрелковое дело“ գրքուկի առաջաբանի սկզբում համեմատության մեջ դնելով հրացանի և զնդացիիների կրակը, փորոշակի կերպով ցույց է տալիս զնդացիիների դործածության ժամանակը և ձևերը։ Առաջաբանի մյուս հիշված ցուցումները ճիշատ են, տեղին և պարզ, նամանավանդ հոդված 12-րդը, փորձեղ ասում է. «Մեքենայացրած վաշտում չի կարելի մոռանալ հրացանը, փորը միտին է, փոր յերբեք չի մերժել շարունակելու իր կրակը մարտի վերջին մրցման բռնեներին»։ Տեղեկությունները, ինչպես կարմիր՝ բանակային, նույնպես և զնդակի թռիչքի մասին, բացատրված են մանրամասնորեն և լրիվ։ Այս մասը միանգամայն բավարար կարելի չե համարել։ Մենազարկ հրաձգության մասին խոսելիս, հեղինակը տալիս է առանձին հրացանածգի պարտավորությունների լրիվ պատկերը և նրա հրաձգության արագությունը (տես հոդված 40)։ Գալով գրքի յերկրորդ մասին, փորը վերաբերում է կրտսեր հրամկազմի պարտականություններին,

պետք է վողջունել ամբողջովին: Այստեղ հեղինակը տալիս է այն անհրաժեշտ պարտականությունները և տեղեկությունները, վորոնք հատուկ են հրամկագմին՝ կրակը կառավարելու դեպքում: Ինչ վերաբերում է «առանձին տեսակի հրաձգության», պետք է ասել, վոր դա գործնական կյանքում դրական հետևանքների չի հասցընում, ուստի հեղինակի համաձայնությամբ գրքի այդ մասը (§§ 103—115) հանված է: Վերջացնելով խոսքս պետք է ասեմ, վոր ընկ. Ենվալդի այս փոքրիկ աշխատանքը ներկայացնում է իրանից մի խոշոր պլյուս մեր հրաձգային գործում և ամենալավ ոժանդակ աղբյուրն է այդ գործը ուսումնասիրելու համար:

Փոխադրող՝ Գ. ԿՈՒՐԱՆՅԱՆ

15 մայիսի 1924թ.

Յերևան

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՐԱՅԱՆՆ ԱՅԼ ՏԵՍԱԿԻ ԶԵՆԲԵՐԻ ՇԱՐԲՈՒՄ

1. Հարձակողական կամ պաշտպանողական մարտում զորամասերն իրանց հանձնարարված մարտական խնդիրն աջողությամբ լուծելու համար, դիմում են կրակի մրցման: Հարձակվողն իր կրակի միջոցով աշխատում է ճանապարհ բանալ գեպի հակառակորդը, փորձան կարելի չե, իր կրակով, անփնաս դարձնել թշնամու կրակը, ապահովել իրեն ավելորդ կորուստներից և վաղորոք պատրաստել աջողությունն թշնամուն վճռական հարված հասցնելու համար: Պաշտպանվողը ձգտում է իր կրակով քայքայել հակառակորդի ուժը, կասեցնել և կանգնեցնել նրա հարվածը, յետ շարտելով նրան իր ուժեղ հակահարվածով:

2. Քաջ և ուժեղ հակառակորդի հետ կրակով մրցելու ժամանակ, կրակի գերակշռությունն

իր ձեռքը գցելու համար՝ անհրաժեշտ է գործադրել ձեռքի տակ յեղած կրակի բոլոր միջոցները: Սակայն այդ միջոցների յուրաքանչյուր տեսակը պետք է գործադրել իր ժամանակին համաձայն նրա հատկությունների և յերբ այդ տեղին է ու ձեռնառու:

3. Հրետանու կրակից հետո յերկրորդ տեղն է բռնում ծանր զնդացիրների կրակը, վորն ընդունակ է $4—4\frac{1}{2}$ հազար քայլի վրա եյական հարված հասցնելու հակառակորդին, յերբ նրանք գործում են հանկարծակի թևային և շեղ կրակով: Միջին և մոտիկ հեռավորության վրա գրնդացիրները գործում են կործանիչ կերպով, համանավանդ թևային և շեղ կրակի ժամանակ: Ծանր զնդացիրներով անվտանգ կարելի չէ կրակել գլխի վրայով և միջանցներով. նրանք կարող են գործել ծածկված դիրքերում, հարվածել ծածկված նշանները (թշնամուկ և զնդացիրներին) և նույնիսկ թշնամուկ մաքրել նրա գրաված մարտավայրը: Գնդացիրների կրակն աջողությամբ կարելի չէ տեղափոխել թշնամուկ խորքը և թիկունքը: Մի խոսքով ծանր զնդացիրները կազմում են հրաձգական գործի նեցուկն ու հիմքը:

4. Այս զնդացիրների թերություններն են՝ իրանց մեծությունը, դժվարաշարժությունը և թիկունքից կախում ունենալը (փամփուշտներ մատակարարելու դժվարությունը): Այս թերու-

թյունները և նրանց ահանջ ծակոդ տիպիկ կրակի ձայնը հնարավորություն են տալիս թշնամու հրետանու դիտողներին հեշտությամբ գտնել և կրակ բանալ նրանց վրա: Այս հանդամանքները ստիպում են զգուշությամբ ոգտագործել նրանց, գործադրելով միմիայն աչքի ընկնող նշանների վրա, վորոնք չեն կարող կարճ ժամանակում անվստահություն ալ մյուս կրակի միջոցներով:

5. Ուրեմն, մենք տեսնում ենք, վոր թշնամուն մոտենալու ժամանակ 1400—1200 քայլից հրամարտի ծանրությունը հետզհետե անցնում է թեթև զնդացիրներին: Նրանք, շնորհիվ իրանց թեթևության, շարժունության և փոքրության ընդունակ են գորաշարժեր կատարել հրաձգային խմբակների հետ միասին (թեթև զնդացիրները, հարձակման ժամանակ, գլխավորապես լինում են հրաձգային խմբակներից սուաջ և թևերում), լուծելով այնպիսի կրակի խնդիրներ, վորոնք հասնել են միմիայն զնդացիրներին:

6. 1000—800 քայլից կրակի ծանրությունն անցնում է ավտոմատներին, վորոնք շնորհիվ իրանց թեթևության, համարյա թե թեթև զնդացիրներին հավասար աջողությամբ կարող են գործել մոտիկ մարտական գոտիում: Ավտոմատների կրակն ուժեղացնելու համար ցանկալի չե ավելացնել 2—3 ընտիր հրացանաձիգներ:

7. Մոտավորապես այս մարտական գոտի-
ում թաքնված թշնամուն հարվածելու, նրա շի-
նած պատնեշները և խոչընդոտները քանդելու, և
բարոյական ցնցում առաջ բերելու համար՝ կա-
րելի չէ գործածել նռնասնետեր:

8. Սկսած 600—500 քայլից հրամարտը
հետզհետե հասնում է իր ամենաբարձր զուգաթ-
նակետին: Գնդացիներին և ավտոմատներին
ոգնության են գալիս նաև բոլոր հրացանածիզ-
ները: Նրանց մասնաշաղկի գիպուկ, տեղին ու
ժամանակին բացած կրակն ընդունակ է առանց
ավինամարտի վերջացնելու մարտը՝ թշնամու
ֆիզիկական և բարոյական ուժերը ջլատելով:

9. Չեղբի նռնակները գնդակի հետ միա-
սին գործում են բանալով ճանապարհ սրագենի
համար: Բռնամարտում սվինի և գնդակի հետ
միասին գործում են նաև ատրճանակը և մար-
տիկների մոտ յեղած գործիքները (թիակներ,
կացին և այլն):

10. Գրավված վայրն ամրացնելու, թշնա-
մուն հետապնդելու և նույնիսկ նրա հակազրոհը
յետ շարտելու համար՝ գործադրության մեջ են
դրվում գենքի բոլոր տեսակները, նամանավանդ
ժանր և թեթև գնդացիները, փորոնք առանձնա-
պես կարևոր դեր են խաղում այդ վայրկյանին:

11. Այս բոլոր ասածներից յեզրակացնում
ենք, փոք հրացանածիզները պետք է գործեն

Թշնամոց մոտիկ հեռավորության վրա: (600—500 քայլի վրա): Մինչև այդ տեղը հասնելը նրանք հարձակվում են հարմարվելով տեղին, հնարավորություն տալով գնդացիներին և ավտոմատներին հրամարտը վարելու: Իսկ պաշտպանողական կռվում հրացանաձիգները պարտավոր են ջանքով ուժեր և միջոցներ պատրաստել թշնամուն հակազդողով վճռական հարված հասցրնելու համար: Այդպես էլ պետք է լինի, յերբ գործում է բավարար թվով ուժեղ ավտոմատ զենքը: Սակայն միշտ այդ զենքը չի կարող կանոնավոր գործել, ուստի պետք է աչքի առաջ ունենալ այս խելացի նշանաբանը: «Թնդանոթի, գնդացիների յեվ ավտոմատի վրա հույս դիր, բայց դու անփույթ կամ պարտազանց մի զոնվիր:

12. Հրացանը փորձված և քաջ մարտիկի ձեռքում ամենակարող ուժն է: Նա չի դավաճանիլ և պետք կգա ամենայն ժամ, թե հեռվում, թե մոտիկում և թե գրոհի ժամանակ:

13. Հրացանի կրակը կռվում այնքան նշանակություն ունի, վորքան մեծ է նրա կրակի գործունեությունը (գործոն լինելը). այսինքն, վորքան ընդունակ է նրա կրակը կարճ ժամանակում թշնամուն ծանր հարվածներ տալու: Չվսասող կրակը միայն հետաձգում է հարձակումը, անտեղի ծախսում է փամփուշտները, զինվորներին ուժասպառ է անում, վոչնչաց-

նում ե նրանց մեջ հավատը դեպի իրանց զեն-
քը, և փոխանակ թշնամուն սարսափեցնելու քա-
ջալերում ե նրան:

14. Վորպեսզի կրակը գործոն լինի, ան-
հրաժեշտ ե, վոր հրացանաձիգները մտածված,
դիպուկ, տոկուն, ճարպիկ ու զգուշ կրակ բա-
նան, իսկ կրտսեր պետերը կարողանան խելացի
և հմուտ կերպով միացյալ կրակը կառավարել:
Մեծ նշանակութուն ունի նաև ձեռքի տակ
յեղած զենքի և փամփուշտների սարքին դրու-
թյունը և պահպանումը:

ՄԱՍ I.

ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԿԱՐՄԻՐ ԲԱ- ՆԱԿԱՅԻՆԻ ՀԱՄԱՐ

ՀՐԱՅԱՆԱԶԳԻ ՄԱՐՏԱԿԱՆ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒ- ԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

15. Ինչպես ընդհանուր որենք, հրացանա-
ծիգը հրամարտում պետք է գործե իր ողակում
ողակապետի անմիջական դեկավարությամբ, ավ-
տոմատի կամ թեթև գնդացրի հետ միասին:
Կռվի ժանր պարագաները անհնարին են դարձ-
նում պետերին լրիվ և հասկանալի հրամաններ
տալ. ուստի յուրաքանչյուր հրացանածիգ պար-
տավոր է մի ակնարկից արագ հասկանալ և ըմ-
բռնել իր պետի ցուցումներն ու հրամանները.
այդ հրամանները ակամայից կարող են լինել
կարճ, կցկտուր և վոչ պարզ:

16. Յերբ պետերի կողմից կրակի կառա-
վարելը անհնարին է դառնում, նամանավանդ
թշնամուռն մոտենալիս, այդ ժամանակ՝ հրացա-
նածիգը պարտավոր է ինքնուրույն կրակել: Նա

պետք է հասկանա, վոր հաղթութեան գրավականը
 ձեռք է բերվում ընկերներէ հետ սերտ աշխա-
 տակցութեամբ և փոխադարձ ոգնութեամբ թե
 կրակի և թե անձնական զոհողութեան վերա-
 բերմամբ:

17. Լավ հրացանաձիգ լինելու համար ան-
 հրաժեշտ է. ա) Իմանալ մանրամասնորեն իր
 հրացանի բոլոր նրբութեաններէ մանրամասնու-
 թյունները, նրա խիւղը (բնավորութեանը), միշտ
 սիրել զենքը, խնամել և սարքին պահել բոլոր
 պայմաններում, հասկանալ թե ինչպէս է թռչում
 գնդակը, ինչպիսի սխալներ են առաջանում և
 թե ինչպէս պետք է գնդակը դիպուկ դարձնելու
 համար, այդ սխալները ուղղել. բ) Կարողանալ
 արագ պատրաստուել կրակ բանալուն, վաղորոք
 հարմարվել տեղին— քողարկվել, հենարան պատ-
 րաստել հրացանի համար. արագ գտնել պետի
 ցույց տված նշանը, հրացանը լցնել և նշանոց
 դնել, ուղղելով հրացանը նշանակեալին. գ) Կա-
 րողանալ կրակ վարել, գնդակը իր նպատակին
 ծառայեցնելու համար, կարիք յեղած դեպքում,
 դանդաղ և յերկարատե, և, յեթե հարկավոր է,
 կենդանի արագ, սակայն միշտ դիպուկ. ուղիղ
 նշանառութեամբ և սահուն կերպով, առանց
 ցնցվելու իջեցնել հրահանը. դիտել յուրաքան-
 չյուր բաց թողած գնդակը, թե փոքտեղ է ընկ-
 նում, և գլխի ընկնել, թե գնդակը իր նպատակին

ծառայեցնելու համար ինչ ուղղումներ ե հարկավոր: Բացի դրանից ինքնուրույն հրամարտ վարելու դեպքում պետք ե՝ դ) Ըմբռնել թե յերբ և ինչպես պետք ե գործադրել իր կրակը, յերբ և ինչպիսի նշանների վրա կրակել, յերբ վայրել դանդաղ կամ արագ (հաճախ) կրակ, յերբ կանգնեցնել և դադարեցնել կրակը. յե) Կարողանալ առանց կողմնակի ոգնությամբ բավականին ճշտությամբ, աչքաչափով փորոշել մինչև նշանը յեղած տարածությունը և դնել ճիշտ նշանոց:

18. Բոլոր դեպքերում հրացանաձիգը պետք ե աշխատի խիստ պահպանել կրակի կարգապահությունը, այսինքն կրակել հանգիստ և գիտակցորեն, հետևել իրան և նշանին, հաշվով բանեցնել փամփուշտները և հոգ տանել փամփուշտների քանակը լրացնելու մասին:

Ընդհանուր կանոն ե. «Սպանելու կամ վիրավորելու համար բավական ե կպցնել միայն մի գնդակ, արձակեցե՛ք հենց այդ գնդակը»:

ԳՆԴԱԿԻ ԹՈՒՂԲԻ ՄԱՍԻՆ

Հետազիծ (տրանկոորիա)

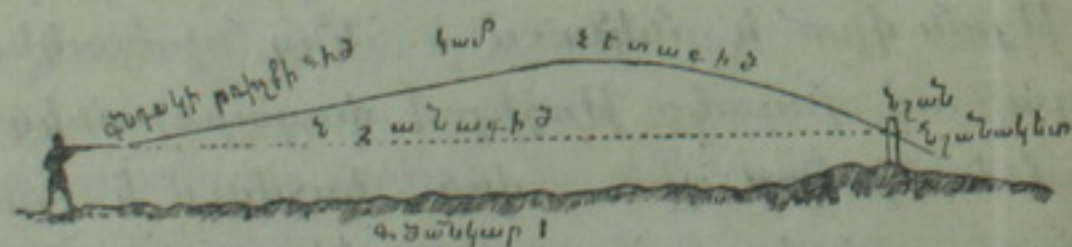
19. Այն կետը, դեպի վորը ուղղվում ե հրացանի հատիկը, կոչվում ե նշանակետ: Այդ կետը

լինում է նշանի վրա և կարող է պատահել, վոր
լինի նշանից դուրս:

20. Այն գիծը, վորը անցնում է հրացանա-
ձրգի աչքից նշանոցի դիտոցի միջով և հատիկի
գագաթից դեպի նշանակետը, կոչվում է նշանա-
գիծ:

21. Յերբ հրացանը ուղղում ենք վորևէ նշա-
նի և նայում փողի միջից, տեսնում ենք, վոր
հրացանի փողը բարձր է նշանակետից: Վորքան
նշանոցը բարձրացնում ենք, փողը ավելի և ավե-
բարձրանում է, իսկ նշանակետը ցածրանում է:
Այդպես ել պետք է լինի, վորովհետև գնդակը սկսե-
լով թռչել փողի ուղղությամբ, շնորհիվ իր ծանրու-
թյան և ոգի դիմադրության ստիպված է լինում
հետզհետե ցածրանալ նշանոցին համեմատ հեռավո-
րության վրա և ընկնում է հենց նշանակետում:
Այդպիսով գնդակը թռչելով փողաբերանից կազ-
մում է մի կոր գիծ, վոր կոչվում է գնդակի
թռիչքի գիծ կամ հետագիծ: Հետագծի մեջտեղը
ավելի բարձր է լինում նշանագծից, վորքան նշա-
նոցը բարձրացնում ենք, այդ հետագծի կորու-
թյունը մեծանում է, հետևապես գնդակը թըռ-
չում է ավելի հեռու: Այդ հետագծի մեջտեղի ամե-
նամեծ բարձրությունը նշանագծից տարբեր նշա-
նոցներով կրակելիս, տարբեր է լինում, որինակ
յերբ կրակում ենք մշտական նշանոցով (2) հե-
տագծի ամենամեծ բարձրությունը լինում է մո-

տավորապէս $\frac{3}{4}$ վերշոկ, 4 նշանոցով—մոտավորապէս $\frac{1}{4}$ արշին, 6 նշանոցով—10 վերշոկ, 8 նշանոցով—մոտ $1\frac{1}{2}$ արշին և վերջապէս 10 նշանոցով—մոտ $2\frac{1}{2}$ արշին և այլն: Այս թվերից յերևում է, թո՞ղ զնգակի թռիչքի գիծը հետագիծը մինչև 600 քայլ այնքան էլ նշանագրծից ավելի կոր չի լինում. համարյա թե ուղիղ գիծ և կազմում նրա հետ. այս պատճառով էլ հրացանի արձակյունը մինչև 600 քայլը կոչվում է ուղիղ արձակյուն: 600 քայլից հետո՝ տարածության վրա հետագծի բարձրությունը ավելի նկատելի չե լինում. ուստի զնգակը գետնին իջնելիս թեք գիծ է կազմում և ստացվում է վոշ ուղիղ արձակյուն:

22. Այն հողամասը, վորի վրա նշանի տակին նշան բռնելիս, զնգակը անցնում է նշանի գլխից վոշ բարձր, կոչվում է (այդ նշանի համար) հարվածելի տարածություն: Վորքան յերկար լինի այդ տարածությունը, այնքան ձեռքնտու չե հրացանաձգին, վորովհետև յեթե նա նշանոցը սխալ գնի, վոշ ավելի քան հարվածելի

տարածության յերկարությունը (նշանոցը փոքր լինի տարածության համեմատ), կարող ե հարվածել նշանին առանց նշանոցը և նշանակետը փոխելու: Տարբերությունը այն կը լինի, վոր գնդակը կընկնի նշանի ներքեը, մեջտեղը կամ գլխին, վորը բոլորովին արժեք չունի գործի համար: Պարզ ե, վոր հարվածելի տարածությունը մեծ կլինի այն ժամանակ, յերբ նշանը բարձր ե և յերբ գնդակի թռիչքի գծի կորությունը փոքր ե. այսինքն, գնդակը սողում ե ցածր, և ընդհակառակն, հարվածելի տարածությունը փոքր ե լինում, յերբ նշանը փոքր ե և գնդակի հետադիծը համեմատաբար մեծ ե: Գնդակը սլանում ե ցածր, չնչին կոր գծով, յերբ նշանոցը փոքր ե, այսինքն, նշանը հեռու չե հրացանաձրգից, և հրաձգությունը կատարվում ե պակաս: Որինակ՝ զԼիսաշատի նշանին կարելի յե նշան բռնել նշանի տակին և աջող կերպով հարվածել 2 նշանոցով, ամբողջ տարածության վրա մինչև 200 քայլ, 4 նշանոցով—մինչև 400 քայլ, 6 նշանոցով միմիայն 500-ի և 600-ի միջի տարածությունը, 8 նշանոցով—750 և 800-ի մեջ յեղած տարածությունը և վերջապես 10 նշանոցով—970-ի և 1000 մեջ յեղած տարածությունը և այլն: Կրճքաշատի նշանի համար նշանոցներ 2, 4 և 6 հարվածում են (պակաս կրակելիս) իրանց ամբողջ տարածության վրա ըստ նշանոցի, 8 նշանոցը հարվա-

15330

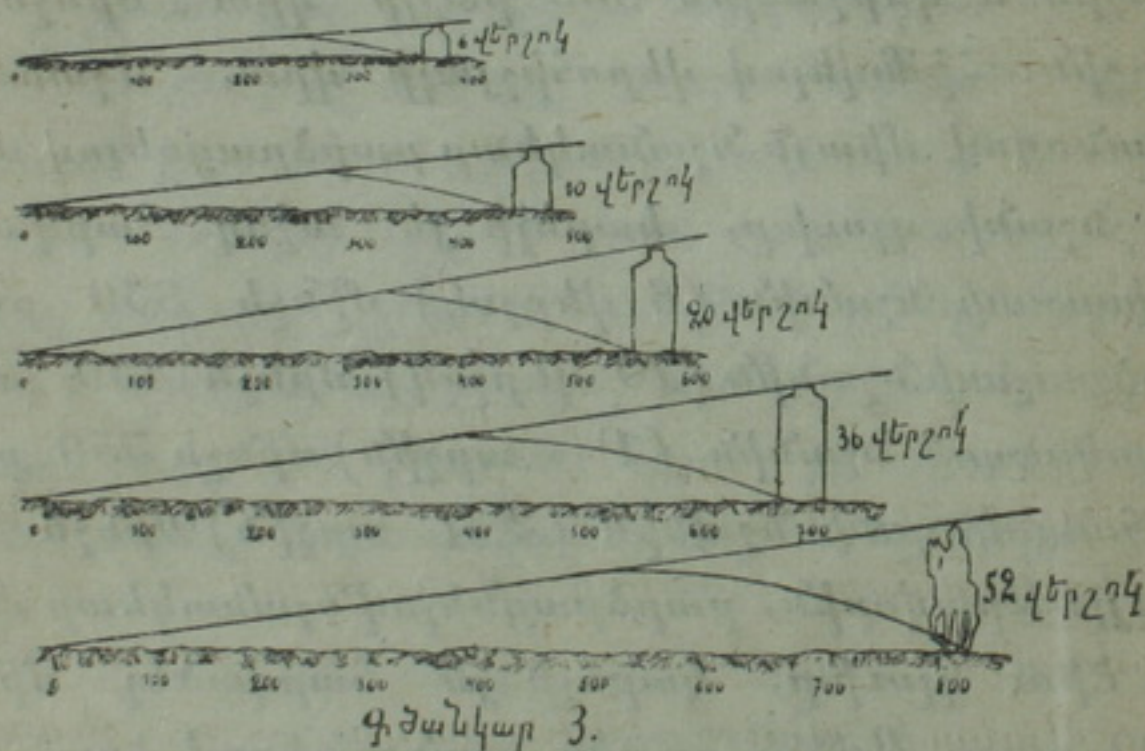
ծուժ է 700-ի և 800-ի մեջ յեղած տարածու-
թյունը, 10 նշանոցը հարվածում է 950-ի և 1000-ի
մեջ յեղած տարածությունը: Հասակաչափ նշա-
նին (կանգնած կամ քայլող մարդուն) կարելի
յե հարվածել 2—8 նշանոցներով ամբողջ տարա-
ծության վրա, իսկ 10 նշանոցով միայն 250
քայլ: Վերջապես ճիավորին նշան բռնելով ձիու
վոտերքի տակին, կարելի յե հարվածել 2, 4, 6, 8 և
10 նշանոցներով ամբողջ տարածության վրա:
Հարվածելի տարածությունը փոքրանում է ավե-
լի մեծ հեռավորության վրա, ուստի սխալ նշա-
նոցով դժվար է լինում նշանին կպցնել, հարկ է
լինում նշանակետը ընտրել նշանից բարձր կամ
ցածր, բայց թե վորքան, ճիշտ չի կարելի վո-
րոշել. ավելի նպատակահարմար է նշանոցը փո-
խել:

23. Յերբ գնդակը կտրում է նշանոցի հա-
մեմատ վերցրած հեռավորության նշանագիծը,
նա շարունակում է իր թռիչքը յեթե նրան չի խան-
գարում գետինը, աստիճանաբար իջնելով նշանա-
գրծից ավելի ցած: Գնդակի այդ ցածրանալը այնքան
ավելի յե կատարվում, վորքան գնդակի թռիչքի

գծի կորուլթյունը մեծ է. այսինքն վորքան ավելի
 բարձր նշանոցով է լինում հրաձգուլթյունը: Մըշ-
 տական նշանոցով այդ ցածրանալը փողաբերա-
 նից 300 քայլի վրա հասնում է մինչև $1\frac{1}{4}$ ար-
 շին, 400 քայլի վրա—մինչև $1\frac{1}{2}$ արշին, 500
 քայլի վրա—մինչև 1 արշին, 600 քայլի վրա—
 մինչև $1\frac{1}{2}$ արշին, 700 քայլի վրա—մինչև $2\frac{1}{4}$
 արշին և վերջապես 800 քայլի վրա—մինչև 3
 արշին: Հիմնվելով վերոհիշյալի վրա, մշտական
 նշանոցով միայն նշանակետը բարձրացնելով մին-
 չև նշանի գլուխը, կարելի յե աջող հարվածել
 գլխաչափի նշանին (6 վերշոկ) մինչև 350 քայլ,
 կրծքաչափի նշանին (10 վերշոկ) մինչև 450 քայլ,
 գոտկաչափի նշանին ($1\frac{1}{2}$ արշին) մինչև 550 քայլ
 և հասակաչափի նշանին ($2\frac{1}{4}$ արշին) մինչև 700
 քայլ: Ձիավորին, բարձրացնելով նշանակետը մին-
 չև ձիու գլուխը, կարելի յե հարվածել մինչև
 800 քայլ: Ավելի բարձր նշանոցներով կրակելիս
 գնդակի ցածրանալը կատարվում է վոչ այնքան
 աստիճանաբար: Այդպիսի նշանոցներով հարմար
 է նշան բռնել միշտ նշանի տակին: Իսկ յեթե
 գնդակը չի հասնիլ նշանին կամ կանցնի նշանից
 դեհը, այդ դեպքում պետք է բարձրացնել կամ
 ցածրացնել վոչ թե նշանակետը, ինչպես վերե-
 վում հիշեցինք, այլ նշանոցը մի ամբողջ խազով
 բարձրացնել կամ ցածրանել:

Ծանոթութիւն. — Մշտական նշանոցով
կրակելիս նշանակետը բարձրացնում ենք
այն դեպքերում, յերբ նշանը շարժվում է և
ժամանակ չկա նշանոց գնելու. հրացանա-
ծիգը պարտավոր է հնարավոր յեղած դեպ-
քում անմիջապէս գնել նշանոց հեռավո-
րութեան համեմատ և կրակել: Գ. Կ.

24. Գնդակը հաճախ իր թռիչքի ժամանակ
գետնին է կաշում և անդրադառնալով շարու-
նակում է իր թռիչքը:

Այդպիսի դեպքերում գնդակի իր նպատա-
կին հասնելը կասկածելի յե դառնում: Հրացա-
նաձիգը դիտելով գնդակների գետնից անդրա-
դառնալը և նրանց ընկնելու տեղը՝ դիտակցորեն
ուղղում է իր արած սխալները:

ԳՆԴԱԿՆԵՐԻ ԽՈՏՈՐՈՒՄԸ

25. Գնդակը իր թռիչքը կատարելիս հաճախ խոտորում է ուղիղ դիպչելուց: Դրա պատճառները բազմաթիվ են: Հրացանաձիգը, վորը ցանկանում է հասնել դիպուկ կրակի, պետք է իմանա այդ պատճառները. հասկանա նրանց ազդեցությունը և կարողանա ըստ կարելույն դրանց առաջն առնել:

26. Խոտորման գլխավոր պատճառները սերտ կախված են զենքից, յեղանակից և հրացանաձիգից:

Ա. Զենքից կախված պատճառները.

ա) Գնդակի ձախից դեպի աջ պրտըտվելու հետևանքով, վորը առաջ է գալիս փողի ակոսներից, գնդակը խոտորվում է դեպի աջ և այս կոչվում է շեղում:

Սակայն մինչև 1000 քայլը այդ շեղումը հասնում է վոչ ավելի քան $\frac{1}{4}$ արշինի, վորը գործնականում նշանակութուն չունի. բ) Սվինը հագցրած հրացանով կրակելիս, սվինի ծանրության պատճառով հրացանի ծանրության կենտրոնը տեղափոխվում է դեպի աջ, այդ պատճառով գնդակը խոտորվում է դեպի ձախ: Այդ խոտորման առաջն առնելու համար, հրացանի հատիկը միջին դրությունից համապատասխան

չափով (2 կետի չափ) տեղափոխված է ձախ-
սրանով սվինի փաստակար ազդեցությունը վոչըն-
չանում է:

Ուստի այդպիսի հրացանով առանց սվինի
կրակելիս պետք է իմանալ, վոր գնդակը
կխոտորվի նշանակետից դեպի աջ. գ) Յեթե
հրացանի հատիկը տեղից շարժվել է աջ կամ
ձախ, կամ ծռված է մի կողքի վրա, գնդակը
կխոտորվի հակառակ կողմը: Յեթե հատիկի
գազաթը վնասված է և նրա բարձրությունը,
թեկուզ աննշան չափով, պակասել է, գնդակը
կդիպչի նշանակետից բարձր:

դ) Մի կողքի վրա ծռված նշանոցի շրջանակը
խոտորում է գնդակը դեպի ծռած կողմը. յե)
Յեթե հրացանի փողը ծռված է, գնդակը կխո-
տորվի դեպի նսւյն կողմը. զ) Յեթե փողաբե-
րանի կտրվածքի վրա կա ջարդվածք կամ հոււ
յեկած տեղ, գնդակը կխոտորվի ջարդվածքի հա-
կառակ կողմը. ե) Փողի առուցքը ժանգը, սվինի
շարժվելը, պոչի և հենարանի պտուտակների
թուլությունը, ողերի չափազանց ամուր կամ
թուլ դրությունը, փողանցքի մաշված լինելը,
ձգանի պինդ կամ թուլ լինելը, և այլ նման
թերությունները ցրում են գնդակները զանա-
զան կողմեր:

Բ. Յեղանակից կախված պատճառները.

ա) Ցուրտը, խոնավությունը և ուժեղ

հակընդդեմ քամին խանգարում են գնդակին շարունակելու իր թռիչքը և ստիպում են նրան ցածրանալ: Տաքությունը և չորությունը, բարակ քամին և ուժեղ ուղեկից քամին հակառակ ազդեցություն են ունենում գնդակի թռիչքի վրա (գնդակը ավելի հեռու յե թռչում): Սակայն մինչև 1000 քայլը այդ ազդեցությունները անըզգալի յեն և աննշան:

բ) Կողքից փչող քամին խոտորում և գընդակը դեպի դիմացի կողմը: Որինակ՝ միջակ և բավականի զգալի չափով ուժ ունեցող քամուց առաջացած խոտորումը հետևյալն է.

Հեռավորություն	200	400	600	800	1000	1200	Մոթ
Խոտորում	2	5	10	20	35	55	Կանգի

Ուժեղ քամին տալիս է խոտորում վերոհիշյալ թվերի կրկնապատիկը, իսկ թույլը—2 անգամ պակաս:

Ծանոթություն. Քամու ուժը կարելի յե վորոշել հետևյալ նշաններով . ուժեղ քամու ժամանակ շարժվում են ծառերի բները, թաշկինակը, ոդի մեջ ծայրից բռնած դեպքում, քամին աշխատում է խլել: Միջակ քամու ժամանակ ծառերի մեծ ճյուղերը շարժվում են, թաշկինակը շարժվում է վոշ

ուժեղ: Թույլ քամու ժամանակ ծառի տերևներն են շարժվում, թաշկինակը թեթև կերպով տարուբերվում է:

դ) Վառ արեգակը յերբեմն փայլեցնում է իրան ուղղված հատիկի յերեսը և նշանոցի դիտոցը, վոր առաջացնում է ակամայից հատիկը դեպի արեգակի հակառակ կողմը քաշելը. իսկ այս յերևույթի պատճառով գնդակը խոտորվում է դեպի նույն կողմը (յեթե արեգակը փայլեցնում է ձախ կողմից, գնդակները խոտորվում են դեպի աջ և ընդհակառակն):

Գ. Հրացանաձգից կախված պատճառները.

ա) Հրացանաձիգը անուշադրությունից կամ հեռավորությունը սխալ իմանալուց, սխալ նշանոց է դնում. այդ դեպքում գնդակները նշանից խոտորվում են դեպի բարձր կամ ցածր, և գրնդակը կարող է չհամնի նշանին կամ նշանից դենն անցնի. բ) Յեթե հրացանը ձեռքում վոլորվում է աջ կամ ձախ, գնդակը խոտորվում է դեպի վոլորման կողմը և դիպչում է նշանից մի քիչ ցածր. գ) Փոքր հատիկով կրակելիս գրնդակը նշանից կցածրանա. մեծ հատիկով կբարձրանա: Յեթե հատիկը բռնում ենք նշանոցի դիտոցի աջ կամ ձախ կողքին, գնդակը խոտորվում է դեպի նույն կողմը. դ) Հրահանը սահուն կերպով չիջեցնելը, հրացանի կոթը ուսին

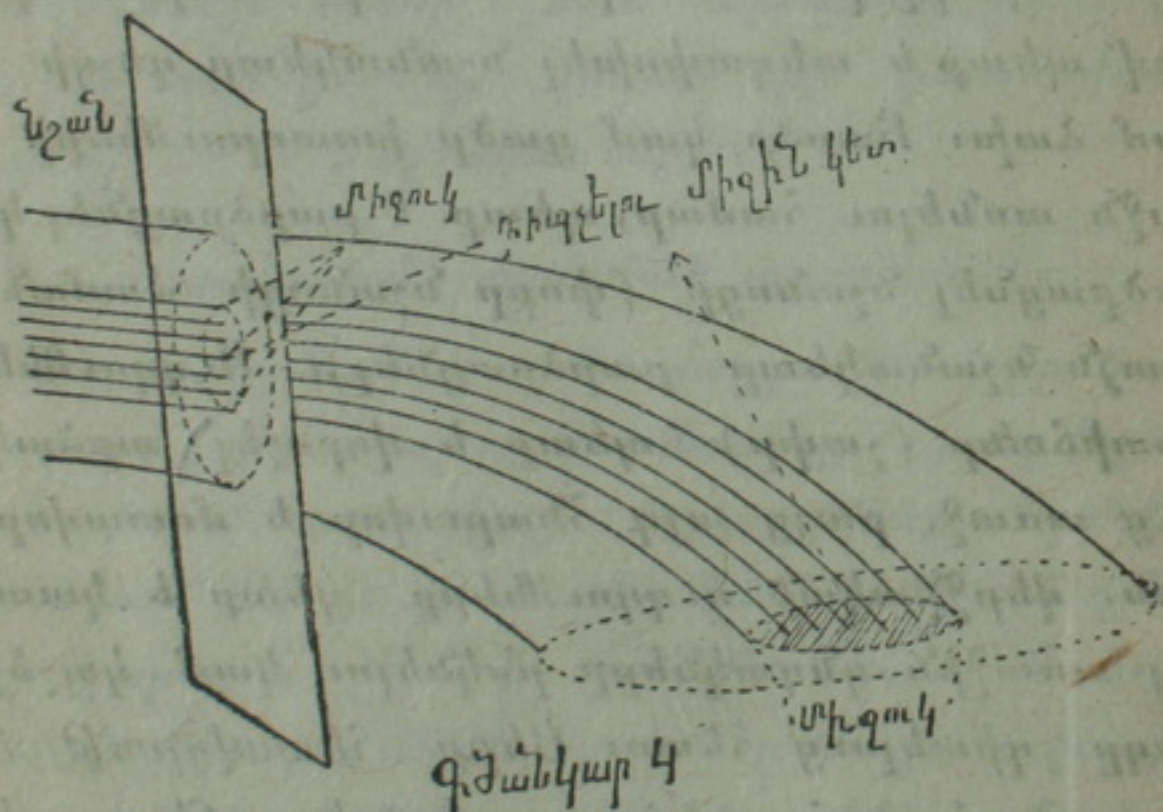
ամուր չդնելը, աչքի թարթելը, կրակելիս շունչը չսպհնելը և այլն, այս բոլոր թերությունները ազդում են գնդակի ցրելուն այս կամ այն կողմը:

27. Գնդակի թռիչքի վերոհիշյալ անկանոնությունների առաջն առնելու համար, ավելի լավ է վերացնել հենց դրանց պատճառները: Սակայն այդ միշտ հնարավոր չէ: Այդպիսի դեպքերում գնդակներին դեպի աջ կամ ձախ խոտորումներին հակազդելու համար, համապատասխան կերպով պետք է տեղափոխել նշանակետը դեպի աջ կամ ձախ: Բարձր կամ ցածր խոտորումների առաջն առնելու համար, պետք է բարձրացնել կամ ցածրացնել նշանոցը (փոքր նշանոցի ժամանակ միայն նշանակետը բարձրացնել): Ուղղումների աստիճանը (չափը) պետք է փորոշել արձակելուց առաջ, բայց այդ հնարավոր է մոտավորապես. վերջնական ուղղումները պետք է կատարել առաջին գնդակները ընկնելու կամ կաշեւում տեղը դիտելուց հետո: Յերբ հեռավորությունը հրացանածզին հայտնի չէ, գնդակը ճիշտ դիպցնելը անհնարին է առանց դիտելու:

Դ. Գնդակների ցրումը.

28. Յեթե միևնույն հրացանով կրակենք մի քանի անգամ նշան բռնելով միևնույն կետին նույն իսկ կատարելով այն բոլոր կանոնները, վորոնք անհրաժեշտ են գնդակը դիպուկ դարձնելու հա-

մար (կրակողը լինի լավ հրացանաձիգ, հրացանը սարքին, լավ փամփուշտներով, խաղաղ յեղանակին և այլն), մենք կը տեսնենք, վոր բոլոր արձակած գնդակները մի կետի վրա չեն ընկնի, այլ կցրվեն մի վորոշ տարածության վրա։ Այս յերևույթը կոչվում է գնդակների ընական ցրումն։ Այս առաջ է գալիս զսնազան չնչին, աննկատելի և անվերացնելի պատճառներից. որինակ՝ կրակելուց առաջացած փողի տար-

բեր ցնցումները, փամփուշտների մեջ յեղած վառուղի կամ գնդակների տարբեր կշիռը, ողի տարբեր տատանումները, հրացանաձիգի արած ա- կամայից սխալները և այլն։

29. Ուղղահայաց մակերևույթի վրա շատ զընդակներ արձակելուց ցրման մակարդակը (գնդակ-

ների ընկած տեղը) կազմում է մի շրջան մի քիչ յերկարացած ըստ բարձրության: Այդ շրջանի կենտրոնը կլինի դիպչելու միջին կետը, այսինքն. այնպիսի կետ, վորի շուրջը գնդակները տեղավորվում են հավասար չափով: Դիպչելու միջին կետի շուրջը գնդակները ավելի խիտ են տեղավորվում և, վորքան հեռանում ես այս կետից, այնքան նոսրանում է գնդակների տեղավորվումը: Բոլոր արձակած գնդակների կեսը գրավում է ցրման մակարդակի մեջտեղը, կազմելով մի փոքրիկ շրջան, վորը իր լայնությամբ մոտ 3 անգամ փոքր է լինում ամբողջ ցրման մակարդակից: Այդ շրջանը կոչվում է գնդակների ցրման միջուկ:

30. Թե ցրման մակարդակի չափը և թե գնդակների ցրման միջուկի չափը անորոշ են լինում. փոքր տարածության վրա կանոնավոր հրացանով լավ հրացանաձգի կրակելիս, բարենաշող պայմաններում փոքր են լինում, հակառակ պարագաներում. — մեծ են լինում և յերբեմն ել շատ մեծ: Յեթե հանձնարարվում է մի լավ հրացանաձգի կրակել ստուգման սեղանի վրա միջակ հրացանով, այդ ժամանակ միջուկի չափերը ուղղահայաց նշանի վրա միջին հաշվով կլինեն հետևյալը.

Հեռավորություն	200	400	600	800	1000	1200	Տալ
Ցրման միջուկի չափը ըստ բարձրության և ըստ լայնության (միջին հաշվով)	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{3}{4}$	1	$1\frac{1}{4}$	$1\frac{1}{2}$	Արշին

անճիշտ պայմաններում վատ հրացանաձգի հրա-
ձգողությունը կտա, իհարկե համեմատաբար վատ
հետևանքներ:

31. Գնդակները ցրվելով ուղղահայաց մա-
կերևույթի վրա՝ ցրվում են նաև հորիզոնականի
վրա (գետնի յերեսին): Սակայն ցրման մակար-
դակը հորիզոնական նշանի վրա չի ունենալ այն
շրջանի ձևը, վորը ստացվում է ուղղահայացի
վրա: Հորիզոնական նշանի վրա ցրման շրջանի
լայնությունը նույնը կլինի, ինչ վոր ուղղահայացի
վրա. բայց յերկարությունը (հեռավորությունը)
այնքան մեծ կլինի, վորքան հրաձգության
հեռավորությունը (հրացանաձգից մինչև նշանը)
փոքր է. վորովհետև յերբ մենք հրաձգության
հեռավորությունը մեծացնում ենք, գնդակները
ընկնում են ավելի ու ավելի ուղղորդ կերպով.
(գրեթե ուղղահայաց): Հորիզոնական ցրման մա-
կարդակի մեջտեղը նույնպես կա տիպչելու մի-
ջին կետ և միջուկ, վորի յերկարությունը և
լայնությունը մոտավորապես 3 անգամ փոքր է
քան ամբողջ հորիզոնական ցրման մակարդակը:
Միջուկի չափը ըստ հեռավորության վերոհիշյալ
պայմաններում (տես հոդված 30) հետևյալն է.

Հեռավորու- թյունը	200	400	600	800	1000	1200	Մմ Ք
Միջուկի յերկա- րությունը:	160	140	120	90	75	65	Մմ Ք

վատ հրաձգության ժամանակ միջուկի չափը ավելի մեծ կլինի:

32. Գնդակների այսպիսի ցրումը հնարավորությունն չէ տալիս հրացանաձգին մի գնդակով հարվածելու հեռավոր կամ փոքր նշանը: Սակայն մյուս կողմից այդ ցրումը նպաստում է դիպչելուն, ահա թե ինչու. կռվում հրացանաձիգը միշտ չի կարողանում իմանալ մինչև նշանն յեղած իսկական հեռավորության չափը, ուստի և չի կարող ճիշտ նշանոց դնել կամ գտնել ճիշտ նշանակետը: Յեթե ցրումը չլինի, այն ժամանակ, յեթե նշանոցի սխալը լինում է հարվածելի աարածության յերկարության չափով (վոչ ավելի) վոչ մի գնդակ չի կարող հասնել իր նպատակին (տես հոդված 22): Իսկ ցրման ժամանակ յեթե գնդակներից մի քանիսը ընկնում են մի կողմը, մյուսները մյուս կողմը, տեսնում ենք, վոր յեթե վոչ բոլորը, գոնե մի քանիսը հասնում են իրանց նպատակին: Սակայն յեթե նշանոցի մեջ այնպիսի սխալ է գործվում, վոր այդ սխալը ավելի մեծ է միջուկի և նույնիսկ ցրման մակարդակի չափերից, նշանը կմնա անվնաս:

33. Ասածներից յերևում է, վոր յեթե նույնիսկ նշանը ընկնում է միջուկի մեջ, այնուամենայնիվ նշանին դիպչելու համար անհրաժեշտ է բաց թողնել մի քանի գնդակ, յերբեմն և շատ: Ուրեմն գնդակի դիպչելը հաստատ չի կարող լինել,

այլ ավելի կամ պակաս հավանականությամբ: Գնդակների իրանց նպատակին հասնելու հավանականությունը մեծ է այն դեպքում, յերբ նշանը մեծ է և գնդակների ցրումը փոքր է (խիտ է), այսինքն, յերբոր հրաձգությունը լավ է և հեռավորությունը փոքր է: Յեվ ընդհակառակն, յեթե ցրումը շատ մեծ է (որինակ. յերբ հեռավորությունը մեծ է հրաձգությունը կատարվում է անուշադիր, անշնորհք կամ շտապ, ջղայնացած, վատ զենքով և այլն), այն ժամանակ արձակած բազմաթիվ գնդակներից կարող են դիպչել նշանին պատահական գնդակներ:

34. Ամենափոքր ցրումով հրաձգությունը, հեռավորության համեմատ կոչվում է կուտակված հրաձգություն: Վորքան դիպչելու միջին կետը մոտ է նշանի մեջտեղին, այնքան հրաձգությունը կլինի դիպուկ: Պարզ է, վոր գնդակների կուտակումը ամեն ջանք գործ դրած դեպքում անհնարին է հասցնել մի կետի:

ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ՄԱՐՏԱԿԱՆ ՀՐԱԶԳՈՒ- ԹՅԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐ

Ը Ն Դ Հ Ա Ն Ո Ւ Ր Կ Ա Ն Ո Ն Ն Ե Ր

35. Մարտի ժամանակ միշտ պետք է պատ-
րաստ լինել կրակելու թե տեղում (կանգնած
ժամանակ) և թե շարժման ժամանակ. հրացանը
լիքը, հրահանը պահպանիչ վոտքին դրած, ան-
ընդհատ դիտելով կռվի դաշտը:

36. Յերբ հրացանաձիգը ցուցում է ստանում
վորեն նշանի կրակելու, նա պետք է արագորեն
գտնի նշանը և հարմարվելով տեղին, հրացանին
հենարան պատրաստի և իրան համար ծած-
կարան թշնամու աչքից. յեթե նշանի ճակատը
լայն է, պետք է կրակի տակ վերցնել այն մասը,
վորը գտնվում է իր դիմացը: Այդ դեպքում նա
պարտավոր է հարմարվել իր հարևան հրացա-
նաձիգներին, վորպեսզի աչքաթող չանի նշանի
վրա վոչ մի մաս առանց հարվածելու: Յեթե
նշանը ցույց չի տրված, առաջին հերթին պետք է
հարվածել այն նշանները, վորոնք համարվում են
վտանգավոր, համեմատաբար ավելի յեն խանգա-
րում և հեշտ է հարվածել:

37. Յեթե իր դիտողութեան շրջանում կամ իրանից շատ մոտիկ հանկարծակի յերևան վտանգավոր կամ ձեռնտու նշաններ (լավ հարվածվող) ինչպիսիք են թշնամու պետերի խմբակը, գնդացիները, վազելով առաջացող խմբակները, զրահապատը, հրանոթը, և այլն, հրացանաձիգը վոչ միայն իրավունք ունի, այլև պարտավոր ե առանց պետից ցուցումներ ստանալու, տեղափոխել իր կրակը վերոհիշյալ նշանների վրա, աշխատելով վոչնչացնել նրանց. կամ յեթե ընկերոջը անհրաժեշտ ե շուտափութ կրակով ոգնություն, նույնպես պարտավոր ե ոգնել. սակայն աչքաթող չպետք ե անի նաև պետի ցույց տված նշանը:

38. Նշանոցի ընտրությունը պետք ե անել պետի ցուցումով. յեթե ցուցում չի յեղել, գերադասելի յե գործադրել նշանոցը հեռավորութեան համեմատ. միայն մոտիկ նշանների վրա կրակելիս շտապելու դեպքում, ոգտվել մշտական նշանոցով, փոխելով նշանակետը (տես հոդված 23):

39. Նշանակետը, ինչպես ընդհանուր կանոն, ըստ բարձրութեան պետք ե լինի նշանի կամ առարկայի ներքևի յեզրը, ըստ լայնութեան՝ նշանի մեջտեղը: Բայց յերբ հրացանաձիգը նախատեսնում ե, կամ նկատում ե գնդակների անդրադառնալուց նրանց խոտորումը դեպի վեր,

ցած կամ մի կողմը, նա պետք է փոխի նշանա-
կետը այնպես, վոր նշանին դիպչի:

40. Կրակի արագությունը պետք է հար-
մարեցնել հանգամանքներին. առհասարակ պետք
է կրակել հաշվով և հանդիսաւ, ճշտորեն նշան
բռնելով ամեն մի զնդակ և ըստ կարելույն դի-
տել նրա ընկնելը. արագացնել կրակը, յերբ
նշանը հեշտությամբ է հարվածվում և ընդհակա-
ռակն, դանդաղեցնել յեթէ դժվար է դիպցնել
նշանին: Ամենաարագ կրակը անհրաժեշտ է. ա)
բռնամարտին դիմելուց առաջ, բ) գրոհ տվող թըշ-
նամուն յետ շարտելու համար, գ) նահանջողին
հետապնդելիս, դ) թշնամու մեծ ուժի վրա փոքր
ուժով հանկարծակի հարձակում գործելիս, յե)
կարևոր և արագ թաքնվող նշանների դեմ: Կրա-
կի արագությունը հասցնել մինչեւ նրա դիպուկու-
թյունը կորցնելը, նշանակում է իզուր փչացնել
փամփուշտները, վորոնք շատ թանգ արժեն մար-
տի դաշտում: Մի ըռպելում ավելի քան 8-10
փամփուշտ կրակելը միտք չունի (դիպուկ կրակ
ունենալու համար 1 ըռպելում 8-10 փամփուշ-
տից ավելի չի կարելի կրակել):

41. Պետի հրամանով կամ սուլոցով և կամ
նշանակված թվով փամփուշտները կրակելուց
հետո անհապաղ դադարեցնել կրակը. այդպես
պետք է վարվել, յեթէ նշանը վոչնչացված է,
խնդիրը լուծված և կրակելու կարիքը անցել է:

Յեթե հրացանաձգի դիմաց գտնվող նշանը կամ վայրը պարզ չի յերևում համեմատաբար նրանց մոտ գտնվող այլ նշանների, այդ իբրև հիմք չի կարող ծառայել կրակը դադարեցնելու կամ տեղափոխելու ուրիշ նշանների վրա:

Ծանոթություն. Յեթե հարվածվող նշանը ծածկվել է, վաղաժամ է դեռ կրակը դադարեցնելը, անհրաժեշտ է ոգնել ընկերը:

42. Մարտի ամբողջ ընթացքում անպայման պետք է գիտենալ իր մոտ յեղած փամփուշտների հաշիվը, ոգտվել ամեն մի հարմար դեպքում, լրացնելու փամփուշտների սահմանված, քանակը (վիրավոր և սպանված զինվորների փամփուշտներով): Յեթե փամփուշտների մոտ կեսը բանեցված է, անմիջապես հայտնել ողակապետին: Մեկ տուփ փամփուշտը մինչև կռվի վերջը պահել անձեռնմխելի:

ՀՐԱԶԳՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

43. Մարտում հաճախ է պատահում կրակել շարժվող նշանների վրա, սովորաբար թշնամին ծածկված է լինում և չի յերևում հրացանաձգին: Նա ճիշտ հարվածվում է այն դեպքում, յերբ նա դուրս է գալիս ծածկարանից, վազելով տեղափոխվում է ուրիշ տեղ: Այդ ժամանակ

հրացանաձիգը ոգտվում է հանգամանքից և նրան հարվածում է:

44. Բայց չպետք է մոռանալ, վոր ընդհանրապես շարժվող նշանին անհամեմատ ավելի դժվար է դիպցնել, քան թե անշարժ նշաններին. հրացանաձիգից պահանջվում է աչքաչափ, ճարպիկություն, արագ ու դիպուկ կրակ: Դանդաղկոտ և անշնորհք հրացանաձիգը այս դեպքում անպետք է:

45. Յեթե նշանը շարժվում է ուղիղ դեպի հրացանաձիգը կամ նրանից հեռանում է, կարելի չէ նրան աջողությամբ խփել նույն կանոններով, վոր սահմանված են անշարժ նշանների համար: Գնդակը թռչելու վարկյանից կարող են հարվածվելուց ազատվել միայն այն նշանները, վորոնք չափազանց արագ են շարժվում, ինչպիսին են՝ սավառնակը, ավտոմոբիլը և այլն. սրբանք հեշտությամբ կարող են դուրս գալ հարվածելի տարածությունից և ցրման միջուկից (ըստ հեռավորության): Չպետք է մոռանալ, վոր նշանը շարունակում է իր շարժումը և այն ժամանակ, յերբ հրացանաձիգը դբադված է լինում հրացանը լցնելով, նշանոցը դնելով և նշան բռնելով: Ուստի նշանոց պետք է դնել վոչ թե այն հեռավորության համեմատ, վորի վրա նշանը այդ վայրկյանին գտնվում է, այլ այն, վորի վրա նա գնդակը արձակելու վայրկյանին կգտնվի:

Նշանոցի ուղղումները պետք է անել վճռական և մոտավոր ճշտությամբ. առաջացած սխալները ուղղվեն գնդակների ցրման և սփռման հետևանքով: անդադ շարժվող նշաններին (հետևակին) կրակելիս պետք է փոխել նշանոցը միանգամից 2-ով (յեթե նշանոցը 12-ե՝ դարձնել 14), իսկ արագ շարժվող նշաններին (արշավող հեծելազորին, զրահատրամին) միանգամից 4-ով. ավելի լավ է այսպես անել, պատրաստվել կրակելու՝ նշան բռնելով տեղական վորևե առարկայի վրա, շարժվող նշանի ուղղությամբ և սպասել մինչև վոր նշանը նրան (առարկային) մոտենա և ապա կրակել արագ և դիպուկ կրակով:

46. Յեթե նշանը շարժվում է դեպի աջ կամ ձախ (ճակատի ուղղությամբ), նշանոցի ընտրությունը այնքան էլ դժվար չէ. դժվար է նշանակետը ընտրել կողքի ուղղությամբ: Յեթե ուղղակի կրակենք նշանին, այս դեպքում կարող է նշանը չհարվածվել, վորովհետև ցրման միջուկի լայնությունը շատ փոքր է. գնդակի թռչելու ժամանակ նշանը կարող է հեշտությամբ անվնաս դուրս գալ միջուկի մակարդակից: Այդ յերևում է հետևյալ թվերից.

դժվար է, քան թե նույնիսկ ծիծեռնակին թըռ-
չելիս խփելը: Մեծ խմբով հրացանաձիգներին
կենտրոնացած հրաձգությամբ միայն հնարավոր
է աջողություն ունենալ, այն էլ, յերբ սավառ-
նակը գտնվում է 1000—1500 քայլ բարձրու-
թյան կամ հեռավորության վրա (լավ կլինի
գնդացիներով):

ՀՐԱՁԳՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԳԻՇԵՐ ԺԱՄԱՆԱԿ

48. Մթության մեջ կրակելը, առանց ցերեկով
ձեռք առած նախապատրաստական միջոցների,
աջող չի կարող լինել. ուստի հարձակման դեպ-
քում նույնիսկ չարժե լցնել հրացանը. բայց նա-
խորոք գրաված դիրքերը թշնամու հանկարծակի
գրոհից պաշտպանելու համար - դիշերային հրա-
ձգությանը կարող է ոգտակար լինել:

49. Նախապատրաստությունը կայանում է
նրանում, վոր վազորոք վորոշվում է թշնամու
հարձակման և գրոհի ուղղությունը, տրվում է
յուրաքանչյուր զինվորին վորոշ ուղղություն,
դեպի ուր պետք է ուղղել գնդակները թշնամու
հարձակման դեպքում:

50. Ցուցումներ ստանալով, յուրաքանչյուր
հրացանաձիգ պարտավոր է ցերեկով պատրաստ-
վել, հրացանը դնել հողակույտի վրա, ուղղել
նրան այնպես, վոր գնդակները կարողանան թըռ-

չել պետի ցույց տված ուղղությամբ. վորպեսզի հրացանը տեղահան չլինի, պետք է պատրաստել հենարան և խեչակներ. կարելի չէ նրա վերևից ծածկել հող լցրած պարկով: Հրացանի համար հարմար տեղ պատրաստելուց հետո, կարելի չէ վերցնել հրացանը և կարիք չեղած դեպքում նշանակած տեղից կրակել:

51. Գիշերային հրաձգությունը կատարվում է միմիայն պետի կարգադրությամբ ամբողջ ճակատով միասին: Ի միջի այլոց թշնամու հետախույզներին վախեցնելու համար նշանակվում են պետի կողմից առանձին հերթապահ զինվորներ, վորոնք կրակում են հետախույզների մոտենալու դեպքում:

52. Լուսնյակ գիշերը կամ արհեստական լույսի տակ (լուսարձակի, հրդեհի և խարույկի տակ) կարելի չէ կրակել նույն հրաձգային կանոններով, ինչ վոր ցերեկ ժամանակ: Չպետք է մոռանալ, վոր այս պայմաններում չի կարելի հավատալ աչքաչափին. կարելի չէ մեծ սխալներ գործել: Հրացանաձիգը պետք է խուսափե մթության միջից նայելու արհեստական լույսի աղբյուրին, հակառակ դեպքում յերկար ժամանակ մթության մեջ նա վոչինչ չի տեսնի:

ՓԱՄՓՈՒՇՏՆԵՐԻ ԲԱՆԵՑՆԵԼԸ ՅԵՎ ԼՐԱՑՈՒՄԸ

53. Մարտում փամփուշտներ բանեցնելուն պետք է վերաբերվել շատ խնայողաբար, նույն-

խակ ժլատորեն, վերովհետև փամփուշտների անհաշիվ բանեցնելը (մանավանդ կորցնելը) կարող է դժվար պայմանների մեջ դնել հրացանաձգին: Սակայն կանգ չպետք է առնել փամփուշտներն առատորեն բանեցնելու, յեթե հավատալիք էս, վոր կարող ես թշնամուն լուրջ կորուստներ պատճառել:

54. Հրացանաձիգը փամփուշտների պաշարը կրում է փամփշտակալի և պահեստի պայուսակի մեջ: Տեղ չգտնելու դեպքում գրպաններում և իրերի տոսլրակներում:

55. Յուրաքանչյուր հրացանաձիգ պարտավոր է հոգ տանել վոչ միայն թիկունքից փամփուշտներ ստանալու, այլև սպանված ու շարքերից հեռացող ընկերներից, թողնելով վիրավորների մոտ մեկ մեկ տուփ փամփուշտ:

ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՀՐԱՄԿԱԶՄԻ ՀԱՄԱՐ

ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՎՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ

56. Հրամարտում շարքային հրամկազմի հրաձգական դերն ե՛ր բոլոր տեսակի հրաձգական զենքերի կրակը կառավարելու պարտականու-
թյունները: Ըստ եյության այդ հասկացողու-
թյունը բաժանվում ե յերկու տարբեր պարտա-
կանությունների: Առաջին—հետևել կռվի ըն-
թացքին, նշանակել կրակային խնդիրներ և
նրանց մեջ բաժանել այդ խնդիրները լուծելու
համար ձեռքի առկ յեղած կրակի միջոցները.
յերկրորդը—անմիջապես զեկավարել հրացանա-
ծիգներին և նշանադիրներին՝ նպատակ ունենա-
լով կազմակերպել նրանց կռվեկտիվ աշխատան-
քը և կենտրոնացնել նրանց հրաձգությունը հար-
վածելի նշանների վրա: Վերահիշյալ պարտա-
կանություններից առաջինն ընդհանրապես կա-
յանում ե մարտը կառավարելու մեջ և մարտում
հատուկ ե բոլոր շարքային հրամանատարներին

մինչև գումարտապետը ներառյալ: Այստեղ այդ մասը չի հիշվում, վորովհետև վերաբերում է գործնական ռազմավարութեան շրջանին: Ներկա գրքույկում, վոր գումարտական ձեռնարկ է, կրակի ղեկավարութեանը հասկացվում է միայն նեղ տեխնիկական մտքով, վոր արտահայտված է վերևումը հիշված հոգվածի յերկրորդ վորոշման մեջ:

57. Այժմյան խմբական մարտերի դժվարին պայմանները հնարավորութեան են տալիս ողակապետին միայն կառավարելու անմիջապես իրեն հանձնված փոքրիկ միութեանը — ողակը, սակայն վոչ միշտ: Մոտիկ տարածութեան վրա կրակի վարելու պատասխանատվութեանը բնականաբար անցնում է ամբողջովին հրացանածիգներին:

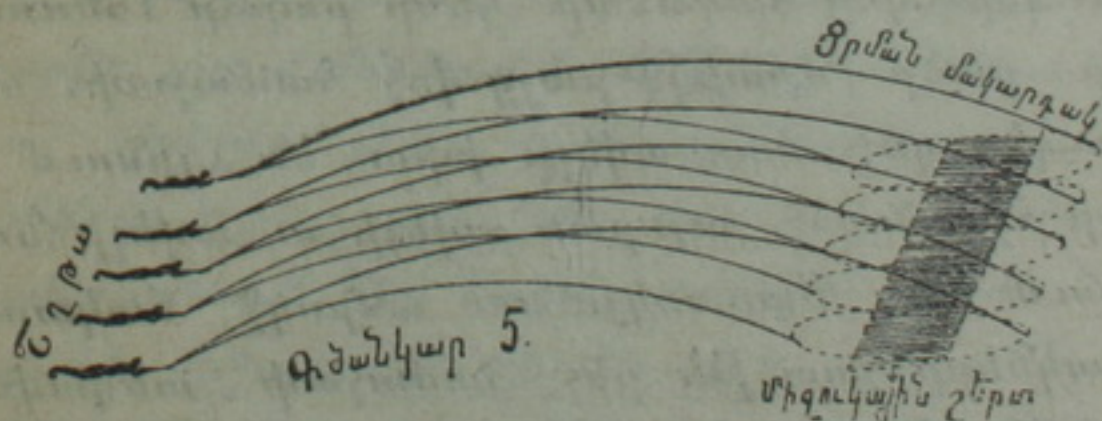
ՀՐԱՅԱՆԱՅԻՆ ԽՄԲԱԿԱՆ ԿՐԱԿԻ ՏԵՍԱԿԱՆ ՀԻՄՈՒՆԲՆԵՐԸ

58. Խմբական կրակ անվան տակ պետք է հասկանալ մի քանի հրացանածիգների միասին կրակ բանալն ընդհանուր նշանոցով, միևնույն նշանի վրա (յերբեմն զնդացիւրների կամ ավտոմատների հետ միասին) և մի ընդհանուր կետի կամ բնագծի նշան բռնելով: Այսպիսով խմբական կրակի ժամանակ գործ ես ունենում վոչ թե առանձին զնդակների, այլ մի քանի հրա-

ցաններից բաց թողած խրճանման գնդակների հետ:

59. Գնդակների ցրումը խմբական կրակի ժամանակ կատարվում է նույն կանոններով, ինչ վոր միայնակ հրաձգության ժամանակ: Սակայն ցրման մակարդակի չափերը համեմատաբար մեծ են լինում, վորովհետև հրաձգությունը կատարում են զանազան հրացանաձիգներ, տարբեր հրացաններով, մասամբ ել ցրման մակարդակի մեծացման վրա ազդում է զինվորների միմիանց հետ գործելը (զինվորները ջղայնանում են):

60. Յեթե կրակը կենտրոնացած է մի կետում, ցրման մակարդակն ուղղահայաց տարածության (նշանի) վրա շրջան է կազմում, իսկ հորիզոնական նշանի վրա — դեպի խորքը յերկա-

րացած մի նեղ շերտ: Յեթե կրակը բաժանվում է խմբական լայն նշանի ճակատի վրա (որինակ թշնամու ողակի) այսինքն, նշան է բռնվում վոչ

Թե մի կետի, այլ կրակող զորամասին զուգահեռական մի գծի վրա, այդ դեպքում ցրման մակարդակը պահելով իր սովորական բարձրությունը (խորությունը) լայնանում է ճակատի վրա, նշանի ճակատի տարածությանը համապատասխան կերպով, և ընդհանրապես ստացվում է ավելի կամ պակաս կանոնավոր քառանկյունու ձև:

61. Յեթե այդ քառանկյունու միջոցով անցկացնենք մի գիծ, փորը նշանի ճակատին զուգահեռական լինի և քառանկյունին բաժանի յերկու հավասար մասի, այդ գիծը կհամապատասխանի նշանոցի հեռավորությանը, և կոչվում է դիպչելու միջին կետերի գիծ. ուրիշ խոսքով ասած, այդ գծի վրա յեն գտնվում բոլոր դիպչելու միջին կետերը:

62. Պնդակներն այդ դիպչելու միջին կետերի գծի յերկու կողմում տեղափորվում են մոտավորապես հավասար՝ կեսը բարձր (հեռու), կեսը—ցածր (մոտիկ) բայց վոչ համաչափ. ամ միջապես գծի մոտ ավելի խիտ են լինում և քանի հեռանում, այնքան ավելի ու ավելի նոսրանում են: Քառանկյունու ամբողջ ճակատով պնդակները շատ թե քիչ համաչափ տեղափորվում են, և այս կախված է հրացանաձիգների մեջ նշանի ճակատի վրա կրակի համահավասար բաժանելուց:

63. Ցրման մակարդակի լայնքի միջին շեր-

տը, վորը պարունակում է իր մեջ արձակած գնդակների 70% և իր բարձրութեամբ (խորութեամբ) կազմում է ցրման մակարդակի $\frac{1}{3}$ մասը — կոչվում է միջուկային շերտ:

Տեղեկանք: Միջուկի չափերը ըստ հեռավորութեան (խորութեան) պոլիգոնական տրվյալների համաձայն հետևյալներն են.

500 քայլ	հեռավորութեան վրա,	մոտ 500 քայլ
1000	» — » — — » — — »	250 »
1500	» — » — — » — — »	175 »
2000	» — » — — » — — »	150 »

Մարտի պարագայում ել ավելի մեծ են լինում միջուկի չափերը:

64. Նշանին լավ հարված հասցնելու համար անհրաժեշտ է նշանը միացնել դիպչելու միջին կետերի գծի հետ, այսինքն, յերբ նշանոցը ճիշտ է դրված: Սակայն աչքի առաջ ունենալով այն հանգամանքը, վոր մարտի դաշտում, դժվարին պայմաններում անհնարին է ճիշտ նշանոց դնելը, յեթե վաղորոք հեռավորութեանը, մինչև նշանը չափված չէ, գործնականում բավականանում ենք նշանն առնելով ցրման մակարդակի միջուկային շերտի մեջ, ընդունելով, վոր միջուկային շերտում ընկած գնդակների խտութեանը համահավասար է: Այսպիսի պայմաններում գնդակների դիպչելու հավանականութեանը խմբական նշանին՝ այնքան ավելի

մեծ է, վորքան ավելի մեծ է նշանի հարվածելի մակերևութի բարձրությունը (խորությունը), վորքան նշանն ավելի խիտ է, այսինքն, խմբական նշանի պատկերները (մարդիկ) մոտ են դասավորված, և վորքան ավելի կուտակված և սփռված են ընկնում գնդակները (լավ հրացանաձիգներ և փոքր հեռավորություն)։

65. Վերոհիշյալ հոգվածում (64 հոգված) ասածները ճիշտ են միայն այն դեպքում, յերբ ցրման միջուկը ըստ լայնության ծածկում է նշանը։ Սակայն կոլլեկտիվ կրակը (խմբակային կրակ) նույնպես, նույնանման պատճառներից խտտորոշմներ է կատարում, ինչպես առանձին գնդակը։ Ողակի կրակը վարող հմուտ պետի գործն է նախատեսել այդ խտտորոշմները և միջոցներ ձեռք առնել հակազդելու խտտորոշմներին՝ հրացանաձիգներին համապատասխան ցուցումներ տալով նշանակետերի և նշանոցների բարձրության վերաբերյալ։ Յերբ ցրման միջուկային շերտը կուտակված գնդակներով ծածկում է նրանի մակարդակը, խմբական հրաձգությունը կոչվում է դիպուկ (սա յե խմբական կրակի դիպուկությունը)։

Տեղեկանք։ Ձանազան պատճառներից առաջացած խտտորոշմների չափը.

Հեռավորու- թյուն.	Դեպի մի կողմը.		Ըստ բարձ- րության.		Ըստ հեռավո- րության.	
	Շեղումից.	Կողքի միջակ քամուց.	Ջերմության 0° և $+40^{\circ}$ ժամանակ.	Հակընդդեմ և ու- ղեկացող ուժեղ քա- մուց.	Ջերմության 0° և $+40^{\circ}$ ժամանակ.	Հակընդդեմ և ու- ղեկացող ուժեղ քամուց.
500	—	$1/2$	—	—	—	—
1000	$1/4$	2	$1/4$	$1/5$	25	—
1500	1	6	$1\frac{1}{2}$	$2/3$	50	25
2000	$2\frac{1}{2}$	12	5	3	75	50

Ծանոթություն: 1. Թույլ քամուց առաջացած կողքի խոտորումները յերկու անգամ ավելի փոքր են, իսկ ուժեղ քամուց առաջացածները յերկու անգամ ավելի մեծ են, քան միջուկի համար ցույց տված թվերում: 2. 20° R սառնամանիքի ժամանակ խոտորումները բարձրությամբ և հեռավորությամբ յերկու անգամ ավելի մեծ են, քան աղյուսակում ցույց տվածները. 3. Աղյուսակի միջի գծիկները ցույց են տալիս խոտորումների աննշան լինելը:

66. Խմբական նշանին իրական հարված հասցնելը (շատ ֆիզուրներ—մարդիկ շարքից հանելու մտքով) կախված է բացի դիպուկ կրակից նաև 1. նշանը հարվածելու համար նշանա-
կած հրացանաձիգների և նրանց արձակած փամ-

փուշաների թվից (ուրեմն և ժամանակից) 2. Կրակը նշանի ճակատի վրա համահավասար բաժանելուց: Բնական է, վոր յերկար ճակատ ունեցող նշանի մի կամ մի քանի պատահական կետերում կրակի կենտնոնացման ժամանակ, նույնիսկ մեծ քանակությամբ գնդակներ դիպչելու դեպքում, հարվածվող պատկերների թիվը կլինի աննշան:

Եյական կարևորություն ունի նաև հարվածի արագությունը, միևնույն կորուստները, վոր կրում է զորամասը յերկու ժամվա կամ յերկու բուլեյի ընթացքում թողնում են միանգամայն տարբեր տպավորություն:

ԽՄԲԱԿԱՆ ԿՐԱԿԸ ՎԱՐԵԼՈՒ ՏԵԽՆԻԿԱՆ

Ընդհանուր ցուցումներ.

67. Պետք է ձեռքը վերցնելով հրաձիգ խմբակի կրակի դեկավարությունը պարտավոր է. 1. Դիտել մարտի դաշտը հրաձգային տեսակետից. 2. Փնահատել յերևան բերած նշանները և ընտրել կարևորները (վորոնք խանգարում են), վորոնց առաջին հերթին հարկավոր է հարվածել. 3. Յույց տալ հրացանաձիգներին այդ նշանները և կարիք յեղած դեպքում բաժանել նշանները հրացանաձիգների, գնդացիների կամ ավտոմատների միջև. 4. Նշանակել ընդհանուր նշա-

նոցի բարձրությունը, հնարավոր դեպքում նշանակեալերը կամ բնագիծը, փորձնական հրաձգություն կատարել նշանի հեռավորությունը ճիշտ իմանալու համար. 5. Ընտրել կրակի տեսակը. 6. Դիտել հրաձգության հետեանքները, ուղղումներից մտցնելու և նրա գործոնությունը վերոշելու համար. 7. Կատարել իր ժամանակին կրակի տեղափոխությունը, ընդհատումը և դադարեցրնելը. 8. Պահել բանեցրած փամփուշտների հաշիվը և հոգ տանել թիկունքից լրացնելուն: Կովի գծվարին պայմանները թույլ չեն տալիս պետին կատարել իր վրա դրած վերոհիշյալ պարտականությունները: Ուստի նա ստիպված է լինում միայն իրեն վերապահել կովի դաշտը դիտելը, նշաններ նշանակելը և կրակ բանալու կամ դադարեցնելու իրավունքները՝ թողնելով մնացած անհրաժեշտ ցուցումները հրացանաձիգների ինքնուրույնությանը: Պետը ամեն դեպքում, քանի շարքից դուրս չի յեկել, պարտավոր է դեկավարել իր խմբակի հրացանաձիգներին, հակառակ դեպքում նա իր վրա դրված պատասխանատու պարտականությունը չի կարող կատարել:

Մարտադաշտը դիտելը.

68. Մարտադաշտը սուր աչքով անընդհատ դիտելը հնարավորություն է տալիս պետին իր ժամանակին դտնել նշանը և ունենալ վաղորոք

պատրաստի տվյալներ աջող կրակելու համար։ Այդ հնարավորութիւնն է տալիս նրան, կանխել հակառակորդի կրակ բացելը և ձեռքից բաց չթողնել հրաձգութեան ամենաձեռնառու վայրկյանները։

69. Մարտադաշտը դիտելը արդյունավոր դարձնելու համար անհրաժեշտ է ուշադրութեամբ և մանրամասնորեն ուսումնասիրել դաշտը հրացանի կրակի հեռավորութեան սահմաններում, թե վորտեղ կարելի չէ սպասել վտանգավոր և ձեռնառու նշանների յերևալուն և վորտեղ են գտնվում հրացանաձգի աչքից ծածկված և մեռյալ տարածութիւնները, խոչընդոտները և այլն։ Ուսումնասիրութիւնը կատարվում է բարձր դիտակետից անձամբ կամ հետախույզների միջոցով։

70. Բացի նշաններ գտնելուց՝ դիտողութեան խնդիրներից մեկն է նաև կրակ բանալու նախապատրաստութիւնը, գլխավորապես հեռավորութեան չափելը։ Յեթե ժամանակը թույլ է տալիս և հնարավոր է, այդ դեպքում ոգտակար է նըշմարել դաշտում մի քանի կողմորոշ կետեր, վորոնց շրջանում թշնամու յերևալը հավանական է։ Վաղորոք պետք է չափել այդ կետերի հեռավորութիւնը, գոնե աչքի չափով և գրել հիշողութեան համար։

71. Դիտողութիւնը պարտավոր է կատա-

քել ինքը պետք իր ընտրած ոգնականների և ընդհանրապես բոլոր հրացանածիգների ոգնութամբ:

72. Ամեն մի հնարավոր դեպքում պետք է ոգտվել հեռադիտակով և ուրիշ գործիքներով հեռավորությունը ճշտորեն վորոշելու համար (հեռաչափով):

Նշանի ընտրությունը.

73. Թե կրակը յերբ պետք է բանալ, ինչ ուղղություններով և ինչպիսի նշանների վրա, այդ կախված է գլխավորապես մարտի ռազմավարական պարագայից: Առհասարակ ամեն մի յերևացող նույնիսկ ձեռնտու, հրաձգային տեսակետից, նշան, չպետք է դրդի կրակ բանալու. ընդհակառակը հրացանածիգները պարտավոր են հարձակողական մարտում իրանց ամբողջ ուշադրությունը դարձնել առաջ ձգտելու, թողնելով հրետանուն և գնդացիրներին թշնամու կրակից պաշտպանությունը: Իսկ պաշտպանողական մարտում—բոլոր ջանքերով պատրաստվել թշնամուն փճական հակահարված տալու մոտիկ հեռավորութան վրա: Սակայն այն դեպքերում, յերբ գնդացիրները մենակ չեն կարողանում հետևակին ճանապարհ բանալ, կամ նրանց կրակը վորևե պատճառով դադարել է, կամ հարկավոր է նրանց հեռվից ոգնել թշնամու հար-

ձակման թափը պակասացնելու համար, հրացանաձիգները սլարտավոր են միշտ պատրաստ լինել հրամարտին մասնակցելու:

74. Հրացանային կրակի գլխավոր նշանները կլինեն, գրեթե միշտ, մարտի ժամանակ հակառակորդի այն մարտական գծերը և այն գնդացիները, վորոնք անմիջապես վարում են մարտը: Սակայն մարտի ընթացքում թշնամու ոժանդակ և նեցուկ մասերը, ձիավոր խմբակները, մարտկոցները, զրահապատները, ականանետները, նույնիսկ և ողային ապստարտները կդառնան գլխավոր նշաններ: Հաճախ հարկավոր կլինի կրակը տեղափոխել մի վորևե կողմ հարևաններին թևային և շեղ կրակով ոգնելու համար: Սակայն հետևակը չպետք է իր գլխավոր նշաններն աչքաթող անի և միշտ նրանց դեմ պետք է պատրաստ պահի գոնե հրացանաձիգների մի մասը (գնդացի, ավտոմատ):

75. Պետք է կրակել այն դեպքում, յերբ համոզված ես, վոր կրակդ կհասնի իր նպատակին: Այդ կախված է մասամբ մարտի սլարտայից և փամփուշաների պաշարից, մասամբ՝ ել նրշանի հարվածելիությունից, այսինքն, նրա հեռավորությունից, չափերից, խտությունից կամ նոսրությունից, նրա տեսանելիությունից և այլն: Յերբեմն հարկավոր է լինում կրակ բռնալ թշնամու վրա միայն բարոյական տալավորու-

թյուն թողնելու նպատակով (թշնամու վողին ընկճելու)։

76. Սոշոր նշաններին, ինչպիսին են հեծյալ և հեռակա զորասյուները, մարտկոցները և գնդացրային ջոկերը յերթի ժամանակ, դումակները և այլն, կարելի չե աջողությամբ հարվածել ամենաբարձր նշանոցի բոլոր հեռավորությունների վրա։ Բայց հարձակվող խիտ շարքերով հեռակազորի և հեծելազորի, նաև դիրքերում գտնվող մարտկոցների դեմ կարելի չե կրակ բանալ մինչև 2—2½ հազար քայլի վրա։ Շարժվող խմբակների և անընդհատ շղթաների դեմ—մինչև 1200 քայլի վրա, վազելով տեղափոխվող փոքր խմբակների վրա—վոչ ավելի քան 1000 քայլի վրա, դիրքերում պառկած բաց և կիսաբաց շղթաների և առանձին գնդացիրների դեմ—մինչև 800 քայլի վրա, միայնակ տեղին հարմարված հրացանաձիգների դեմ—վոչ հեռու քան 400—500 քայլի վրա։

77. Դիրքերում գտնված հրետանուն պետք է գնդակոծել կողքերից, աչքի առաջ ունենալով այն հանգամանքը, վոր հրետանու սպասավորները (զինվորները) ճակատից պաշտպանվում են թնդանոթի վահանով։

78. Մեծ հեռավորության վրա արագ շարժվող մոտոցիկլները և թեթև ավտոմեքիկները, նամանավանդ յերբ նրանք շարժվում են ճակա-

տին զուգահեռաբար, դժվար են հարվածվում: Իսկ մոտիկ, լավ կենտրոնացած հրացանային կրակը վտանգավոր է նույնիսկ զրահապատ մեքենաների համար:

79. Թուշող սավառնակին կարելի չէ հարվածել միմիայն խմբական հրաձգությամբ, այն ել յերբ նա լինում է 1500 քայլի սահմաններում:

Հրացանածիգներին նշաններ ցույց տալը.

80. Պետք է աշխատել հրացանածիգներին նշաններ ցույց տալ կարճ, համառոտ և պարզ հասկանալի խոսքերով: Հակառակ դեպքում հրացանածիգը կարող է ընկնել թյուրիմացության մեջ, վորը կուշացնի իր ժամանակին կրակ բանալը:

81. Նշաններ ցույց տալու որինակելի ձևեր. ա) դեպի աջ, վազող խմբակին, բ) ուղղակի առանձին ծառը—գնդացրին, գ) ձախ, ջրադացը մի մաստ աջ—ձիավոր խմբակին (հրամկազմի) և այլն:

82. Յեթե նշանը չի յերևում, բայց գրավում է մի աչքի ընկնող առարկա կամ բնագիծ, վորը քողարկում է նշանը, այն դեպքում նշանի փոխարեն կարելի չէ ցույց տալ հենց այդ առարկան կամ բնագիծը: Որինակ՝ ա) ուղղակի անտառը, ծայրին, ձախ անկյունից

մինչև առաջին բացատր (բացվածք) ձախ, սպիտակ տուներ, վերևի շարքի պատուհաններին:

Նշանոցի բարձրության ընտրությունը.

83. Նշանոցն ընտրելու համար իբրև հիմք ծառայում է նշանի հեռավորությունը, վորը ճիշտ չափված է գործիքների կամ փորձված աչքաչափ ունեցող հրացանաձիգների միջոցով (լավ է ճիշտ հեռավորությունը վորոշելը հանձնել մի քանի հմուտ, լավ աչքաչափ ունեցող հրացանաձիգներին և նշանոցն ընտրելու դեպքում վերցնել նրանց ասած թվերից միջին թիվը):

84. Յեթե նշանը 1000 քայլից հեռու չէ, այն դեպքում նշանոցի բարձրությունն ընտրելիս պետք է. աչքի առաջ ունենալ արտաքին պատճառների ազդեցությունը, վորով կարճանում կամ յերկարանում է գնդակների թռիչքի հեռավորությունը (տես հոդված 65):

85. Առաջին հերթին կրակ բանալուն պես՝ անմիջապես պետք է դիտել գնդակների դիպչելը և անել հարկավոր ուղղումներ: Յեթե ժամանակը թույլ է տալիս, կարելի չէ փորձնական կրակ բանալ հեռավորությունը ճիշտ վորոշելու համար:

86. Փորձնական կրակն արվում է այսպես. ամբողջ խմբակի հրացանաձիգները կրակում են

համազարկով, ունենալով մի ընդհանուր նշանա-
կետ—վորպեսզի գնդակները կենտրոնացնեն մի
կետում, դիտողությունը հեշտացնելու համար:

87. Փորձնական հրաձգության համար գո-
յություն ունի յերկու ձև. ա) նշանը կրակի
մեջ վերցնել նանկով յեւ բ) մոտենալ նշանին
վոստյուններով:

88. Փորձնական կրակով հեռավորությունն
իմանալու համար, մի վորեն նշանոցով, վորը
համարում ենք ճիշտ նշանոց, նշանին համազարկ
ենք տալիս և դիտում. յեթե գնդակները չեն
հասնում նշանին, բարձրացնում ենք նշանոցը
2-ով և տալիս յերկրորդ համազարկը: Յեթե այս
դեպքում գնդակներն անցնում են նշանից դե-
նը, վերցնում են միջին թիվը, վորը կլինի նշա-
նոցի իսկական բարձրությունը և անցնում ենք
նշանը հարվածելուն: Յեթե գնդակները լավ չեն
դիտվում, կարելի չե համազարկերը կրկնել.
կրկնելու անաջողության դեպքում վորձել նո-
րից 2-ով ցածրացնել և ապա բարձրացնել նշա-
նոցը: Ծայրահեղ դեպքում կարելի չե կրակը
տեղափոխել աջ կամ ձախ, մի ուրիշ լավ դիտ-
վող առարկայի կամ տեղի վրա, ցանկալի չե,
վոր փորձնական կրակը կատարվի չոր գետնի
վրա, գնդակների ընկնելուց փոշի բարձրանալու
համար: Մի խոսքով պետք է աշխատել զսնել
հեռավորության իսկական չափը, յեթե պայման-

ները թույլ են տալիս և թշնամին չի խանգարում:

89. Փորձնական կրակի նշանին վստայուն-
ներով մոտենալու ձևը գործ և լավում այն
դեպքում, յերբ անհնարին և կրակել հիշյալ ձե-
վով (այդ կատարվում և այն պարզ պատճառով,
յերբ չեն յերևում նշանի յետևն ընկնող գնդակ-
ները): Վստայուններով կրակելու առանձնահատ-
կությունն այն և, վոր փորձնական համազար-
կերը պետք և սկսել այնպիսի նշանոցով, յերբ
առաջուց համոզված ես, վոր գնդակը նշանին
չի հասնելու (4 կամ 6 խաղ ուսկաս, իսկական
թվացող նշանոցի հեռավորությունից) և հետո
հետզհետե բարձրացնում ենք մի մի խաղ, մինչ-
և վոր դիտելով կերևա, վոր միջուկով ծած-
կվում և նշանը:

90. Փորձնական կրակի աջողությունը կախ-
ված և նշանի մոտերքի վայրից ու գետնից, դի-
տելու պայմաններից, դիտողների փորձառու-
թյունից և այլն: Հրացանաձիգների փոքր խում-
բակին այս դժվար և հաջողվում:

Նշանատու թյան համար կետերի (ընագծերի) ընտ-
րությունը.

91. Ընդհանուր կանոն և, վոր բաց և պարզ
նկատելի նշանը գնդակոծելու ժամանակ հրացա-

նաձիգները պետք է առանց պետի ցուցման նշան դնեն՝ նշանի ներքևի յեզրի մեջտեղին:

92. Յեթե նշանը քողարկված է, բայց քողարկը, վորի տակ ծածկված է նշանը, պարզ յերևում է, այն դեպքում (անսառի կամ թփերի ծայրը, թեթև պատնեշը, փխրուն լիցքը կամ ջրանցք և այլն) իբրև նշանակետեր կամ գիծ ըստ բարձրության կարող է ծառայել այդ քողարկը:

93. Յեթե նշանը հրացանաձիգներին չի յերևում կամ անորոշ է յերևում և նրա ճակատը վորոշող պարզ բնագիծ նույնպես չկա, այն ժամանակ նշանառության համար ստիպված են լինում նշանակել մի այնպիսի ուրիշ կետ կամ գիծ, վորն այդ նշանի հետ ընկնում է միևնույն ուղղության վրա, բայց նշանից բարձր (հեռու) կամ ցածր (մոտիկ) և մոտավորապես զուգահեռական է նշանի ճակատին: Այս դեպքում պետք է նշանոցը փոխել (բարձրացնել կամ ցածրացնել) այնպես վոր նշանն ընկնի միջուկի մեջ: Պահանջվող ուղղումները փոքր ինչ հմտություն ունենալու դեպքում, հեշտությամբ կարելի չի վորոշել աչքով և ապա ճշտել սովորական փորձնական կրակի միջոցով: Հրաձգության այս ձևվը կոչվում է հրաձգություն արհեստական նշանակետով

94. Կողքի ուղղությամբ նշանակետը պետք պարտավոր է ցույց տալ միայն, ա) նեղ նշան-

ների վրա կրակելիս, յերբ նրանք իրանց ճակատով մեծ չեն գնդակների ցրման միջուկի լայնությունից, բ) յերբ անհրաժեշտ է կենտրոնացրնել կրակը մի կետում կամ լայն նշանի վորեն մասում (ռազմավարական նկատառումներով) և գ) փորձնական կրակի ժամանակ: Մնացած դեպքերում հրացանաձգի ինքնուրույն նշանակետի ընտրությունն ավելի ձեռնառու յե, յեթե կրակը համահավասար բաժանված է նշանի ամբողջ ճակատի վրա: Այդ պատճառով յուրաքանչյուր հրացանաձգի թույլ է տրվում նշանակետ ընտրել իր դիմաց, այն տեղին համապատասխան, վորը գրավում է հրացանաձիգը կրակի գծում (այդպիսի ընտրության պետք է սովորեն բոլոր հրացանաձիգները):

95. Պետք պետք է ձգտի, վոր ցրման միջուկային շերտի լայնությունն ընկնի նշանի ճակատի ուղղությամբ: Ուստի յեթե պետն իր վրա յե վերցնում նշանակետի նշանակելը, պարտավոր է աչքի առաջ ունենալ նաև գնդակների սպասվելիք կողքի խոտորումները, վոր կախված են մի շարք արտաքին հանգամանքներից. իսկ հետո ուղղել իր նախկին ցուցումները փորձնական կրակի կամ դիտողության հետևանքների համեմատ: Յերբ հրացանաձիգներն ինքնուրույն կերպով ընտրել են նշանակետեր, նա պետք է դրանց սգնի, վոր գնդակները ճիշտ ուղղությամբ

արձակեն, ցույց տալով թե ինչ կողքի խոտորում ե սպասվում ե դեպի վոր կողմը (տես 65-րդ հոդվածի աղյուսակը):

Կրակի տեսակի ընտրությունը.

96. Խմբական կրակը լինում ե մենազարկ ե համազարկ:

97. Մենազարկ կոչվում ե այն կրակը, յերբ հրացանաձիգն ինքնուրույն կերպով ընտրում ե ամեն մի գնդակ արձակելու ժամանակը, դրանով վորոշվում ե մենազարկի դրական ե բացասական հատկությունները: Մենազարկի դրական հատկությունն այն ե, վոր հրացանաձիգը կրակում ե տեղին ու ժամանակին, լավ նշան բռնելուց հետո: Այդպիսի կրակը հեշտությամբ վեր ե ածվում անկանոն ե թշնամու համար անվստահ կրակի, վորը յերբեմն պետը չի կարողանում դադարեցնել. այդ կազմում ե մենազարկի բացասական կողմը: Բայց ե այնպես այս կրակի տեսակը միակ նպատակահարմարն ե բոլոր դեպքերում, յերբ անհրաժեշտ ե արագորեն հասնել լուրջ մարտական հետևանքների: Մենազարկ կրակի բացասական հատկություններից խուսափելու համար, պետը պարտավոր ե ժամանակ առ ժամանակ դադարեցնել կրակը, հանդարտությունն ե կարգը վերականգնելու համար, տա անհրաժեշտ կարգադրություններ, հաշվել փամ-

փուշտների քանակը և այլն: Նա կարող ե հրա-
մայել հրացանաձիգներին կրակ բանալ հերթով,
նշանակելով յուրաքանչյուրին վորոշ թվով փամ-
փուշտ, վորը բանեցնելուց հետո, նա պետք ե
գադարեցնի կրակը. վերջապես հրաձգությունը
կարող ե հանձնարարել մի քանի հմուտ հրացա-
նաձիգների: Սակայն պետք ե հիշել, վոր ամեն
մի արհեստական սահմանափակումը կաշկան-
դում ե հրացանաձիգների ինքնուրույնությունը,
խանգարում ե նրանց հակազդել հրաձգության
պայմանների փոփոխությունների վրա և թու-
լացնում ե կրակի գործունեությունը: Ուստի
այդ ձևերին դիմելը նպաստակահարմար ե միայն
սպասողական բռնկներին և հրամարտի շրջաննե-
րում, յերբ հարկավոր ե դանդաղորեն վոչնչաց-
նել թշնամու նյութական և հոգեկան կենդանի
ուժը, խնայել փամփուշտները և կարիք յեղած
դեպքում, վերականգնել և պահպանել կրակի
կարգապահությունը:

98. Համազարկ կրակն ամբողջովին գտնվում
ե պետի ձեռքում. սրտ մեջ ե նրա առավելու-
թյունը: Բացի դրանից հանկարծակի արձակած
համազարկը յերբեմն ուժեղ կերպով ազդում ե
թշնամու հոգեբանության վրա և նպաստում ե
իր գորքի մեջ զարթեցնելու կարգ ու կանոնի և
հզորության գիտակցությունը: Բայց համազարկ
կրակի կուտակումը մեծ չե և հրամարտում: Հա-

մազարկի ղեկավարելն այնքան հեշտ է տեղին չէ: Ուստի համազարկին դիմել կարելի չէ միայն ա) փորձնական կրակի ժամանակ, բ) գիշերը թշնամու գրոհը յետ շարտելու ժամանակ և գ) յերբ կարիք է լինում վերականգնել կամ պահպանել կրակի կարգապահությունը:

Կրակի տեղափոխությունը, դադարեցնելը յեւ ընդհատումը.

99. Կրակի տեղափոխելը, դադարեցնելը և ընդհատելը կատարվում է պետի, հաճախ նաև հրացանաձիգների նախաձեռնությամբ (տես մեհազարկ հրաձգության կանոնները) գլխավորապես ռազմավարական նկատառումներով:

100. Նշանները չպետք է փոխել առանց հիմք ունենալու: Կրակի հաճախակի տեղափոխությունները դրական հետևանքներ չեն տալիս և թուլացնում են զորամասի հավատն իր կրակի ուժի վերաբերմամբ:

101. Կրակի ընդհատումներն անհրաժեշտ են հրաձգային նոր կարգադրություններ տալու, փամփուշտները խնայելու և հրացանաձիգներին հանգիստ տալու համար: Այդ ընդհատումները ծառայում են իբրև լավ միջոց կրակի կարգը և դիպուկությունը վերականգնելու համար:

102. Ընդհատումների ժամանակ, յերբ դադարեցվում է կրակը, յեթե շարժում չի սպաս-

վում, պետք պարտավոր ե միջոցներ ձեռք առնել՝ հրացանաձիգներին թաքցնելով զուր կորուստներից ազատելու համար: Դաշտը դիտելու համար կարելի չե թողնել միայն հերթապահ դիտողներ:

Գիշերային հրաձգություն.

103. Գիշերը հարձակման ժամանակ անհրաժեշտ ե կատեգորիկ կերպով արգելել հրաձգությունը: Դա վոչ միայն գրական հետևանքի չի հասցնի, այլ ընդհակառակը փաստակար ե, վորովհետև թշնամուն զգուշացնում ե և հնարավորություն ե տալիս դիմադրության միջոցներ ձեռք առնել:

104. Ամրացրած դիրքերի պաշտպանության ժամանակ մարտում գիշերային հրացանային կամ գնդացրային կրակը մոտիկ մատույցների վրա կարող ե ծառայել իբրև իրական միակ միջոցը թշնամու գրոհը յետ շալրտելու. սակայն այդ պահանջում ե առաջուց նախապատրաստություն (տես հոդված 48, 52): Նախապատրաստության միջոցներից մեկն ե նաև հուսալի նախազգուշացնող ազդանշաններ կազմակերպելը, վորը հնարավորություն ե տալիս պետին իր ժամանակին կրակ բանալ:

Փամփուշտների լրացումը մարտում.

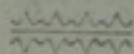
105. Փամփուշտների լրացման հոգսը պետք ե քաշել մարտն սկսվելուց առաջ: Նախքան մար-

տական կարգ ընդունելը պետք է փամփոշտակիր-
ներին ուղարկել յերկանիքների մոտ (1—2 հոգի
ամեն դասակից), լրացնել փամփոշտակիրներին
միջոցով հրացանաձիգների պաշարը մինչև սահ-
մանված քանակը և դատարկ յերկանիքներն ու-
ղարկել թիկունք փամփոշտոներ ստանալու հա-
մար: Մարտի պարագաներին նայած՝ ոգտակար
և յերբեմն տալ հրացանաձիգներին նորմայից ա-
վելի 2—3 տուփ փամփոշտ, վոր նրանք պաշտ-
պանվելու ժամանակ կարող են պահել իրանց
կողքին իսկ հարձակման ժամանակ—դնել զրպան-
ները կամ իրերի տուպրակները:

106. Մարտագծին փամփոշտոներ հասցնելը
կատարվում է թիկունքում՝ յերկանիքներով,
սայլակներով և բեռնակիր անասուններով. ավելի
մոտիկ հեռավորության վրա՝ ձեռքի սայլակ-
ներով, և վերջապես ամենամոտ մարտական գո-
տիում՝ միայն ձեռքից ձեռք տալով, հատուկ
փամփոշտոների կայանների միջոցով:

107. Հաճախ մարտի դժվարին, պարագան
ստիպում է առաջավոր գծերի հրացանաձիգնե-
րին բանեցրած փամփոշտոների պաշարը լրա-
ցրնելու համար սպասել մինչև մուլթն ընկնելը:

ԲԱՌԱՅՈՒՅԱԿ

Ազանանետ — Миномет

Ազոսներ — Нарезы

Անդրադարձում — Рикошети́рование

Անտառի ծալք — Опу́шка леса

Արձակյուն — Вы́стрел

Արշավ — Га́лоп

Բռնամարտ — Рукопашный бой

Գետին — Грунт

Գլխաչափ նշան — Головная цель

Գնդակների ջրում — Рассеивание пуль

Գնդակների խոտորում — Отклонение пуль

Գնդակների ջրման միջուկ — Сердцевина рас-
сеивания пуль

Գնդակների դիպչելու հավանականություն — Ве-
роятность попадания пуль

Գնդակոծել — Обстреливать

Գործնական և ազմամարտ թյուն — Прикладная
тактика

Գոտկաչափ նշան — Поясная цель

Գումակ — О́боз

Դանդաղ կրակ—Редкий огонь

Դասակի նեցուկ—Взводная поддержка

Դիպուկ կրակ—Меткий огонь

Դիպուկություն—Меткость

Դիպչելու միջին կետ—Средняя точка попадания

Դիպչելու միջին կետերի գիծ—Линия средних точек попадания

Դիտակետ—Наблюдательный пункт

Յերկանիվ փամփուշտի—Патронная двуколка

Զորաշարժեր—Маневры

Զրահապատ—Броневик

Թելալին կրակ—Фланговый огонь

Իրերի տոպրակ—Вещевой мешок

Լուսարծակ—Прожектор

Խեչաններ—Рогульки

Խմբական կրակ—Групповой огонь

Խոչընդոտ—препятствие

Խոտորում—Отклонение

Ծածկարան—Закрытие

Կողմորոշ կետեր—Ориентировочные точки

Կողքի ուղղությամբ—По боковому направлению

Կրակային խնդիրներ—Огневые задачи
 Կրակի տեսակը—Род огня
 Կրակի ձևը—Вид огня
 Կրակի գործունեությունը—Действительность огня
 Կրանը—Подвижной парк
 Կրծքաչափ նշան—Грудная цель
 Կուռակված հրաձգություն—Кучная стрельба

Հակազարկ—Контр удар
 Հակընդդեմ բաժի—Встречный ветер
 Հասակաչափ նշան—Цель в рост
 Հատիկ—Мушка
 Հարձակողական թափ—Наступательный порыв
 Հաճախակի կրակ—Частый огонь
 Համազարկ կրակ—Залповый огонь
 Հարվածելի տարածություն—Поражаемое про-
 странство
 Հարվածելիություն—Уязвимость
 Հենարան (հրաձգանի համար)—Упор
 Հետագիծ—Траектория
 Հողակույթ—Насыпь
 Հորիզոնական մակերևույթ—Горизонтальная
 поверхность
 Հրահան—Курок
 Հրամարտ—Огневой бой
 Հրաձգություն տեսական հիմունքներ—Теорети-
 ческие основы стрельбы
 Հրաձգանի փոխրում—Сваивание винтовки
 Հրաձգանակալ—Станок винтовки
 Հրաձգանի խփելը—Бой винтовки
 Հրթիռ—Ракета

Զեռքի նռնակներ — Ручные гранаты

Զգան — Крючок

Մատույց — Подступ

Մարտադաշտի դիտելը — Наблюдение за полем
боя

Մարտական գոտի — Боевая зона

Մարտական գծեր — Боевые линии

Մարտական պարտականություններ — Боевые
обязанности

Մարտի պարագա — Боевая обстановка

Մարտկոց — Батарея

Մեծ հատիկ (վերցնելը) — Крупная мушка

Մենազարկ հրաձգություն — Одиночная стрельба

Մշտական նշանոց — Постоянный прицел

Նշանագիծ — Линия прицеливания

Նշանակետ — Точка прицеливания

Նշանոց — Прицел

Նշանոցի շրջանակ — Прицельная рамка

Նշանոցի դիտոց — Прорез прицела

Նեցուկ — Поддержка

Նշանադիր — Наводчик

Նշանել — целиться

Նռնանետ — гранатомет

Նռնածիգ — гранатометчик

Շարժական նշաններ — Подвижные цели

Շեղ կրակ — Косой огонь

Շեղում — Деривация

Ռժանդակ մաս — Резервная часть

Ուղեկից բամի — Попутный ветер

Ուղղահայաց մակերևութ — Вертикальная поверхность

Ուղիղ արձակումն — Прямой выстрел

Պատկերներ — Фигуры

Պատնեշ — Преграда

Ջարդվածք — Забойка

Ռազմավարության պարագա — Тактическая обстановка

Սալառնակ — Аэроплан

Սարքին գրություն զենքի — Исправное состояние оружия

Սրագեն — Холодное оружие

Սրարշավ — Карьер

Սիռված կրակ — Настильный огонь

Ստուգման սեղան — Поверочная скамья

Տեղեկանք — Справка

Տուփ — Пачка

Ցրման մակարդակ — Площадь рассеивания

Ցրման միջուկային շերտ — Сердцевинная полоса рассеивания

Ցրում — Рассеивание

Փամփշտակալ — Патронташ

Փամփշտակիր — Подносчик патронов

Փամփշտաների կայան — Патронный пост

Փորձնական հրաձգության նշանը բանկի մեջ
զցելով — Пристрелка захватом цели в вилку

Փորձնական հրաձգություն — Пристрелка

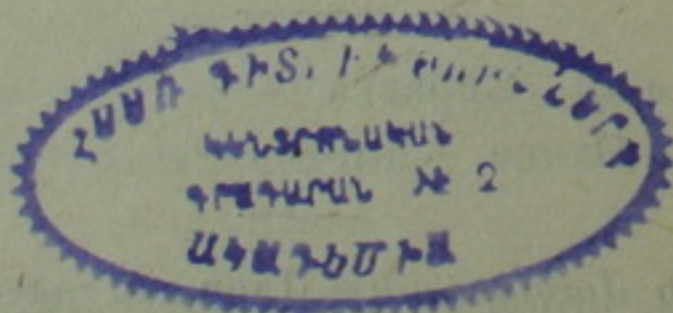
Փորձնական հրաձգություն վստյուններով —

Пристрелка с приближением к цели скачками

Փորրիկ հատիկ վերցնելը — Мелкая мушка

Քողարկ — Маска

Քողարկվել — Маскироваться

THE
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF
ART AND HISTORY
NEW YORK

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0039089

[154]

A $\frac{I}{4497}$

ԳԻՆՆ Ե 35 ԿՈՊ.